

SECOND INSTANCE COURT'S BENCH COMPOSITION IN CIVIL PROCEEDINGS

ANETA ŁAZARSKA*

DOI: 10.26399/iusnovum.v16.2.2022.17/a.lazarska

INTRODUCTION

The bench composition in civil proceedings is not only a technical issue, but has great systemic and procedural significance. Article 45(1) of the Constitution of the Republic of Poland lays down fundamental guarantees of a fair trial, which means that everyone shall have the right to a fair and public hearing of his case, without undue delay, before a competent, impartial and independent court. The organisational structure and jurisdiction as well as procedure of the courts shall be specified by statute (Article 176(2) of the Constitution).

Thus, the issue concerning which court will hear a case is especially important for parties to and participants in a proceeding because it concerns their most important procedural rights.¹ Designation of the composition of a court, compliance with granted territorial, subject matter related and functional jurisdiction, as well as the system of allocating cases and a bench composition are not only strictly formal matters but also directly affect the implementation of the right to a fair trial. A competent court within the meaning of Article 45(1) of the Constitution is the one that, in accordance with the provisions laid down in statutes, has the authority to hear a case based on the regulations concerning its subject matter related, territorial and functional jurisdiction, and in which a properly composed bench adjudicates

* PhD, Professor of Lazarski University, Assistant Professor at the Department of Civil Law of the Faculty of Law and Administration of Lazarski University, Judge of the District Court in Warsaw, e-mail: aneta.lazarska@wp.pl, ORCID: 0000-0001-8802-8160

¹ Żyźnowski, T., in: Wiśniewski, T. (ed.), *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz Vol. I, Artykuły 1-366*, Warszawa, 2021, p. 274; Jędrzejewska, M., Gudowski, J., in: Erciński, T. (ed.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa, 2012, p. 264; Jodłowski, J., in: Jodłowski, J., Resich, Z., Lapierre, J., Misiuk-Jodłowska, T., Weitz, K., *Postępowanie cywilne*, Warszawa, 2009, p. 163.

in conformity with its competence.² A properly composed court bench is also a fundamental guarantee of functional independence.³

In accordance with the constitutional principle of definiteness of the law in civil proceedings, a court composition, in the same way as its competence, is strictly determined in the provisions that result from the adopted model of dispute resolution, functional division of competence and conditions connected with ensuring efficiency of a proceeding. The issue concerning the actual court composition, i.e. whether it will be one-person or collective, has great procedural importance because the violation of those provisions may even result in invalidity of a proceeding.⁴ On the other hand, however, these are regulations strictly connected with the economics of a proceeding. Thus, the issue concerning a court composition is not subject to a court's discretion but provisions usually regulate the composition of a court adjudicating on particular cases.

Already in the period before the COVID-19 pandemic, in civil proceedings before first instance courts, a one-person bench used to hear cases unless a special provision stipulated otherwise. On the other hand, in second instance courts, a collective bench was designated as a rule and a one-judge bench was an exception.

Act of 28 May 2021⁵ amending Code of Civil Procedure introduced the rules determining a one-person bench composition not only in first instance but also second instance courts. Such a solution was adopted for the period of the pandemic for pragmatic reasons. However, the legislator left the regulation allowing a court president to designate a three-person bench unchanged (Article 47 § 4 CCP). Therefore, it seems interesting to consider to what extent this mechanism, which has been very rarely used in practice, will find its practical application and what the process of application of those provisions will finally look like in compliance with the guarantee of a fair trial and the principle of judicial independence. Some solutions arouse a lot of controversy and one can form an opinion that they interfere with judicial independence.

² Sanetra, W., 'Sąd właściwy w rozumieniu Konstytucji RP', *Przegląd Sądowy*, 2011, No. 9, p. 13.

³ Łazarska, A., *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa, 2012, p. 181; Łazarska, A., *Niezawisłość sędziowska i jej gwarancje w procesie cywilnym*, Warszawa, 2018, p. 198 et seq.; Artymiak, G., 'Pojęcie, zakres, definicja zasady kolegialności w znaczeniu opisowym', in: Wiliński, P. (ed.), *Zasady procesu karnego. System Prawa Karnego Procesowego*, Vol. III, part 2, Warszawa, 2014, p. 1364; Defecińska, D., 'Skład sądu w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym', *Przegląd Sądowy*, 1993, No. 6, p. 63 et seq.

⁴ A court composition that is in conflict with the provisions results in invalidity of a proceeding; thus, for example, the Supreme Court resolution of 18.12.1968, III CZP119/68, OSNPG 1969, No. 4, item 23. Zembrzuski, T., *Nieważność postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa, 2017, p. 232 et seq.

⁵ Act of 28 May 2021 amending Act: Code of Civil Procedure and some other acts, Journal of Laws of 2021, item 1104 – hereinafter referred to as "the amendment".

1. FIRST AND SECOND INSTANCE COURT COMPOSITION BEFORE AND AFTER THE AMENDMENT

In general, a court composition can be determined to be one-person or collective depending on the type and mode of a case and the instance in which this case is heard, as well as the procedural model adopted in order to resolve a given type of disputes.⁶ A one-person bench, as the term suggests, means that a judge adjudicates solo. When statute stipulates that more judges shall be involved in the performance of a given procedural activity, we deal with a team (collective) action, which is the opposite of a one-person bench composition.⁷

Before the amendment, as a rule, one-person benches heard cases in first instance courts, and three judges composed benches in second instance courts (Article 47 § 1 CCP). However, there were exceptions in first instance proceedings, inter alia, in cases concerning employment law or family matters laid down in Article 47 § 2 CCP. In such cases heard in first instance courts, a bench was composed of one chair-judge and two lay judges. The rule that one judge without lay judges adjudicates is constituted in a non-trial proceeding – Article 509 CP.

It should be emphasised, however, that a one-person bench composition of first instance courts was introduced on 30 June 1996; earlier, a collective composition was obligatory and lay judges took part in first instance proceedings. The rules were not absolutely binding because Article XII of the Regulations Implementing Code of Civil Procedure (repealed) gave a district court president wide powers to issue orders to refer cases for hearing by one-person benches and limited that possibility only in relation to cases concerning employment and family relations matters.⁸ However, those changes reflected the belief that a collective court composition does not ensure more efficient proceedings or more insightful assessment.⁹

On the other hand, in second instance courts, as a rule, three judges heard cases, and a one-judge bench adjudicated only in closed sessions. However, it was not applicable to sentencing (Article 367 § 3 CCP). In other words, as a rule, three professional judges used to hear an appeal. Exceptionally, one judge could adjudicate on accident related cases (not requiring the issue of a sentence). Another exception concerned a simplified mode of hearing an appeal (Article 505(10) § 1 CCP).

Nobody claimed that hearing summary cases before second instance one-person benches resulted in lowering the “standard of legal protection”. It is so because the whole system of judicial protection should be based on the presumption of professional knowledge and experience of appellate court judges.

The amendment to Act of 2 March 2020 on special solutions for preventing, counteracting and combating COVID-19, other contagious diseases and crisis

⁶ May, J., ‘Skład sądu w postępowaniu cywilnym’, in: Lubiński, K. (ed.), *Studia z prawa publicznego*, Toruń, 2001, p. 109.

⁷ Waligórski, M., *Polskie prawo procesowe cywilne*, Warszawa, 1947, pp. 236–237; Wengerek, E., ‘Zasada kolegialności w postępowaniu cywilnym’, *Państwo i Prawo*, 1959, No. 3, p. 480 et seq.

⁸ Jędrzejewska, M., Gudowski, J., *Kodeks postępowania...*, op. cit., p. 264.

⁹ Żyznowski, T., *Kodeks postępowania...*, op. cit., p. 275.

situations caused by them¹⁰ has been introduced by Article 4 of the Act of 28 May 2021. The regulations were provided for the period of epidemic risk and the state of the COVID-19 pandemic and within the period of one year from the moment the latter is revoked. As a result of the amendment to Article 15zzs¹ (1) (4) Act of 2 March 2020, in accordance with which both first and second instance courts' one-person benches hear cases, a court president may order a three-judge bench to hear a case if he recognises that as advisable due to special complexity of a case or its precedent-like nature.

Thus, within the changes, the legislator departs from the rule of a collective bench composition, which due to the above-mentioned regulations is especially important for second instance courts, because a collective bench was exceptionally applicable in first instance courts and in cases in which lay judges used to compose a bench. The reasons for the changes were purely pragmatic and included the pandemic related risks and a desire to increase the efficiency of proceedings in civil cases. It aimed at improving adjudication in appellate courts, which were most exposed to risk to life and health due to the COVID-19 pandemic.¹¹

In advance of further considerations, it should be pointed out that the COVID related solutions met with criticism that they lead to a decrease in legal protection standards both in cases in which a first instance court's collective bench adjudicated and in appellate proceedings, and they should disappear from the legal space after the pandemic.¹² Therefore, it should be emphasised that before the COVID Act an appellate court as a one-person bench also heard some cases.

Thus, it is admissible that an appellate court adjudicates as a one-person bench. It is hard to agree with a general opinion that the introduction of a one-person bench composition immediately decreased the standard of legal protection. The problem does not consist in the fact whether one judge adjudicates in a second instance court but in which cases should be heard before collective benches due to their subject matter and the level of complexity. Therefore, the rule itself should not be criticised; but what can be criticised is the way in which the legislator stipulated subject matters of cases in which collective adjudication is possible.

¹⁰ Journal of Laws, item 1842, as amended.

¹¹ Justification for the governmental Bill amending Code of Civil Procedure and some other acts, Sejm IXth term, print No. 899. Nevertheless, in the doctrine, it is also pointed out that the aim of the changes was not only the fight against the pandemic, but it was only an excuse. "Because it is not important whether one or three judges adjudicate on a case." may be interpreted only as a declared aim of changes and not the real one. It results from the fact that this way of fighting against the pandemic was introduced at the time when the Polish legislator gave up legal regulations introducing COVID-19 restrictions and, at the same time, there were opinions of the advocates general and judgements of the European Court of Human Rights (ECHR) and the CJEU concerning the interpretation of the term 'court established by statute'; thus Markiewicz, K., 'Wpływ regulacji "covidowych" na zasadę niezmienności (stabilności) oraz kolegialność składów sądów odwoławczych', *Polski Proces Cywilny*, 2022, No. 1, p. 38 et seq.

¹² Zembrzusi, T., 'Przeciwdziałanie i zwalczanie epidemii COVID-19 w postępowaniu cywilnym, czyli pożegnanie z kolegialnością orzekania', *Polski Proces Cywilny*, 2022, No. 1, p. 74, Markiewicz, K., 'Wpływ regulacji...', op. cit., p. 47.

It also seems that while searching for axiological justification of the amendment,¹³ it is also necessary to take into consideration the value of an efficient proceeding. A judgement issued by a collective bench but after several years, even if it is perfect from the juridical point of view, may have a symbolic value then. Thus, during the pandemic, the two values of a fair trial, i.e. efficiency of a proceeding and an appropriate value of court judgements must be ensured and matched.

However, the legislator introduces definitely further reaching changes concerning the composition of benches with lay judges¹⁴ that are in conflict with Article 182 Constitution because they practically eliminate their participation, which rightly raises objections and axiological and constitutional doubts. Regardless of the epidemiological conditions, it is worth considering the time span of the changes introduced, their purposefulness and the need to maintain them not only at the time of the epidemic risk or the COVID-19 pandemic but also for a year after the latter is revoked.

2. ONE-PERSON VS. COLLECTIVE BENCH COMPOSITION

The procedure of adjudicating on matters in an appellate court by a collective bench undoubtedly has a long tradition. E. Waśkowski wrote about the principle of collectiveness as early as in 1930 and pointed out that a judge who knows that the whole collective bench supports him and shares responsibility with him feels more independent and acts more freely than when he judges solo.¹⁵ Apart from that, it cannot be ignored that, therefore, collective hearing of cases constitutes an important guarantee of judicial independence¹⁶ because while exerting pressure on one judge may be easy, influencing the whole bench may prove to be much more difficult.

There is no doubt that a collective bench composition serves to increase the quality of judgements, intensifies the supervisory function of second instance courts because a judgement results from a detailed discussion on the matter by judges, which is conducive to its comprehensive analysis from different points of view, sometimes comparison of different possible ways of interpreting regulations and, as a result, serves to issue a just judgement. There are reasons for treating a collective judgement as a guarantee of a just one.¹⁷ Collective adjudication should ensure more diligent and comprehensive consideration of matters.¹⁸

¹³ Cieślak, S., 'Założenia aksjologiczne postępowania cywilnego – propozycja sformułowania kryteriów aksjologicznej oceny regulacji procesowej', in: Cieślak, S. (ed.), "Założenia aksjologiczne nowelizacji KPC z 4 lipca 2019 r.", *Jurisprudencja*, 2021, No. 14, p. 14 et seq.

¹⁴ Piotrowski, R. (ed.), *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa, 2021; Zembrzuski, T., 'Przeciwdziałanie i zwalczanie epidemii COVID-19 w postępowaniu cywilnym, czyli pożegnanie z kolegiałnością orzekania', *Polski Proces Cywilny*, 2022, No. 1, p. 67.

¹⁵ Waśkowski, E., 'Zasady procesu cywilnego', *Rocznik Prawniczy Wileński*, 1930, p. 329.

¹⁶ Łazarska, A., *Niezawisłość sędziowska...*, op. cit., p. 543.

¹⁷ Rosenberg, L., Schwab, K.H., Gottwald, P., *Zivilprozessrecht*, München, 2010, p. 596.

¹⁸ Waśkowski, E., *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno, 1932, p. 106.

A collective bench composition is believed to be one of the guarantees of judicial independence and impartiality.¹⁹ Bench collectiveness serves to adopt a pluralistic approach to adjudication. In the course of discussion, reasons for and against a particular resolution are considered, which allows highlighting various points of view and organise a discussion. What is of major importance is not a discussion alone and voting on the judgement but the presentation of stances during a discussion and the analysis of the judgement. A pluralistic attitude to judgements, on the other hand, contributes to case law stabilisation and considerably increases the possibility of issuing a proper judgement. Despite those unquestionable advantages of the collective system, probably for pragmatic reasons, hearing civil cases before first instance courts, as a rule, takes place before one-person benches.²⁰

Still, E. Waśkowski also lists disadvantages of the collective system. A one-person bench hears a matter faster while a collective bench needs more time so that judges can get acquainted with the case material and discuss the matter together. Apart from that, according to Waśkowski, in practice it happens that one judge respects another one and it is the chair-judge who proposes a judgement and other judges approve of his stance.²¹ Nevertheless, Waśkowski assesses the comparison of advantages and disadvantages of the rule of collective and one-person adjudication and decides the collective system is better because it ensures more in-depth, diligent and just judgement. On the other hand, the one-person system may be applied to petty and uncomplicated cases, which require summary proceedings and fast closing of a case; they can be more successfully judged by single judges, who are more available to parties and know them better.²²

Such opinions created a collective model in appellate courts for successive dozens of years. That is because the legislator decided to introduce collective benches composed of professional judges to second instance courts. Nevertheless, within this area, the statute has also evolved. In a summary proceeding, due to the trial economics, one-person benches were introduced (Article 505(10) § 1 CCP). Moreover, as a result of the amendment of 4 July 2019,²³ it was stipulated that a three-person bench should hear a case. On the other hand, a one-person bench should hear a case at a closed session, however, with the exception of the issue of a sentence (Article 367 § 3 CCP). This evolution shows the gradual departure from collective benches in favour of one-person benches in relation to petty, uncomplicated matters for pragmatic reasons and because of the trial economics.

¹⁹ Łazarska, A., *Niezawistość sędziowska...*, op. cit., p. 546; Wengerek, E., 'Zasada kolegalności...', op. cit., p. 480 et seq.; Artymiak, G., 'Pojęcie, zakres, definicja zasady kolegalności', op. cit., p. 1364 et seq.

²⁰ Łazarska, A., in: Szanciło, T. (ed.), *Kodeks postępowania cywilnego, Vol. I Komentarz*, Warszawa, 2019, p. 160.

²¹ Waśkowski, E., *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno, 1932, p. 106.

²² *Ibidem*, pp. 106–109; Ołaś, A., 'Kolegalność a jednoosobowość – skład sądu I instancji w procesie cywilnym: doświadczenia i perspektywy', *Polski Proces Cywilny*, 2020, No. 3, p. 497 et seq.

²³ Act of 4 July 2019 amending Act: Code of Civil Procedure and some other acts, *Journal of Laws of 2019*, item 1469.

By the way, similar tendencies can be observed in other systems. For example, a possibility of referring a case to a one-person bench was introduced in the German model (*einen entscheidenden Einzel-Richter*). However, the statute stipulates when such reference is possible (§§ 526 and 527 Zivilprozessordnung).²⁴

Thus, undoubtedly, successive changes to a bench composition were necessary. Doubts were raised only in relation to whether collective benches in second instance courts should have been maintained as a rule or not, and to the need of a more detailed and flexible regulation of the situation when a court can refer a case to a one-person bench. However, taking into account second instance courts' workload, chair-judges would have to take those decisions. Thus, in practice, it would be a chair-judge who would suggest adjudicating on a matter collectively or solo. Therefore, probably for pragmatic reasons and in order to ease the burden in courts, different solutions were adopted.

It seems, however, that even in case of introducing one-person adjudication as a rule, there should be mechanisms ensuring the possibility of composing a collective bench depending on the type and nature of matters. Thus, it is essential to introduce such regulations that may fully protect parties' rights in case a matter requires the composition of a collective bench.

3. COLLECTIVE BENCH COMPOSITION VS. RANDOM ALLOCATION OF CASES

The issue of a court composition is strictly connected with the systemic regulations on the allocation of cases to judges. Collective adjudication in second instance courts considerably complicated the introduction of random allocation of cases to judges. Since 12 August 2017 when Article 47a § 1 was introduced to Act: Law on the system of common courts, in accordance with it, cases have been randomly allocated to judges within the scope of particular categories unless a case is subject to allocation to a judge who is on standby duty.²⁵ The so-called random case allocation system (RCAS) determines, inter alia, the methods of picking cases at random, the rules of designating multi-person benches, division of cases into categories in which they are randomly allocated, and decreasing the number of cases allocated to a judge because of his extra functions, or justified leave of absence, as well as other rules concerning substitutions or being on duty. The Minister of Justice has gained great power to determine those rules, although the division of cases in courts is a core area that is subject to judicial independence.²⁶ The system was introduced in order to ensure transparency and objectiveness, and to avoid manipulation of designation a bench composition and this way to ensure the guarantee of the right to a statutory judge. Therefore, the members of the adjudicating bench shall be selected with the use of

²⁴ Rosenberg, L., Schwab, K.H., Gottwald, P., *Zivilprozessrecht...*, op. cit., p. 596.

²⁵ Act of 27.07.2001: Law on the system of common courts (Journal of Laws of 2020, item 2072, as amended), hereinafter referred to as LSCC.

²⁶ Łazarska, A., *System losowego przydziału spraw w praktyce*, LEX, 2019, online version.

the IT system designed for random allocation of cases and tasks (Article 47 Act: Law on the system of common courts).²⁷

However, the system of random allocation of cases has not been adjusted to multi-person appellate departments and collective benches. It is so because appellate courts have not adopted a division into the so-called permanent benches. A bench composition, both a chair-judge and other complementing judges individually one by one, is selected at random.²⁸ Thus, if there are several adjudicating judges in a department, it means that they are selected at random in all possible bench composition configurations. Therefore, there may be five cases scheduled for hearing on the same day and several different judges involved in the sessions, which obviously, beside logistic difficulties and disorganisation of work time, poses a threat to health in the pandemic period.

As a result of numerous requirements for the system of designating benches in second instance courts, there were also practical difficulties in ensuring the uniformity of a bench composition at sessions. Especially the lack of a possibility of establishing the so-called permanent benches during the pandemic became a minor inconvenience to courts and judges. The necessity of designating substitutions for judges in case of their illness or leave of absence becomes a real organisational challenge, especially as the allocation system designates judges for the future while cases are heard within a few weeks or months when the allocated judges may be absent from work, e.g. because of illness or annual leave. Allocation of judges at random is applicable to every case without exception, which caused many organisational problems in case of multi-person appellate departments.

4. ORDERING A THREE-JUDGE BENCH TO HEAR A CASE

It was indicated above that, as a result of the amendment, a one-judge bench would hear second instance cases. However, it was also decided to introduce an exception to the rule. A court president of order a three-judge bench to hear a case. In accordance with the amended Article 15zsz¹ (1) (4) of the statute in the period of the epidemic threat announced in connection with the COVID-19 pandemic and for a year after the state of pandemic is revoked, in cases heard based on the provisions of Act of 17 November 1964: Code of Civil Procedure, a one-judge bench hears cases in first and second instance courts; a court president may order a three-judge bench to hear a case provided he recognises that to be advisable due to special complexity of a case or its precedent-like nature.

The provision was modelled on the regulation of Article 47 § 4 CCP, which stipulates that the president of a first instance court may order a three-judge bench to hear a case provided he recognises that to be advisable due to special complexity of

²⁷ Ibidem; Pytlewska, M., 'System Losowego Przydziału Spraw jako gwarancja bezstronnego prawa do sądu w kontekście Unii Europejskiej', *Prawo w Działaniu*, 2019, No. 40, p. 265 et seq.; Rygiel, P., 'Losowy przydział spraw cywilnych w sądzie drugiej instancji', *Przegląd Sądowy*, 2019, No. 2, p. 40.

²⁸ Łazarska, A., *System losowego...*, op. cit.

a case or its precedent-like nature. The application of the provision to a proceeding before a first instance court was in fact exceptional or even extraordinary in nature.²⁹ It is indicated in the judicature that the provision is systemic as it decides about a court composition, however, it has procedural consequences as it decides about the proper court composition, which is connected with the possible recognition of a proceeding as invalid.³⁰

In addition, the provision indicates two indefinite conditions, i.e. special complexity of a case and its precedent-like nature. Each of them is independent and may constitute grounds for designating a bench. It is pointed out in the doctrine that a case is complex when it is e.g. multifaceted, when accumulated claims are made, there is joint participation or it is necessary to apply foreign law.³¹ The provision does not limit the intricacies to legal issues but there may also be actual problems or necessity of conducting a complex evidence proceeding or multi-volume files, i.e. procedural material. The second condition is a precedent-like nature. It consists in the need to solve some complex issues concerning interpretation of law or establishing an adjudication policy. A case does not have to be complicated but due to the occurrence of new and important problems, it requires especially in-depth and mature consideration based on very good knowledge of law.³² For example, in loan related cases, a court's judgement may affect thousands of other cases. Thus, the influence of a given case on social and economic life or the social-legal significance of a given case will be very important. Moreover, from the perspective of a given department, a provision may have fundamental importance for ensuring uniformity of adjudication. It often happens that individual judges issue different judgements based on the same actual state. The issue of a collective judgement might serve to eliminate those discrepancies. Within this meaning, adjudicating on a given case may be of precedent-like importance.

5. NATURE OF A COURT PRESIDENT'S ORDER TO DESIGNATE A BENCH

The nature of a court president's order to designate a bench may raise doubts. This order is not classified in the doctrine. The placement of the competence norm in Code of Civil Procedure may indicate the procedural nature of this order. On the other hand, the judicature points out that e.g. such an order in the procedural mode may be overruled due to the change of circumstances (Article 359 § 1 CCP

²⁹ Łazarska, A., in: Szanciło, T. (ed.), *Kodeks postępowania cywilnego, Vol. I Komentarz*, Warszawa, 2019, p. 160.

³⁰ Uwagi na tle art. XII PWKPC uchwała SN z 21.07.1966 r., III CZP 62/66, OSNCP 1966, No. 12, item 212.

³¹ Harla, A., 'Charakter precedensowy sprawy cywilnej w rozumieniu k.p.c. – uwagi de lege lata i de lege ferenda', *Przegląd Sądowy*, 2001, No. 4, p. 23; Jędrzejewska, M., Gudowski, J., *Kodeks postępowania...*, op. cit., pp. 264–265.

³² Jędrzejewska, M., Gudowski, J., *Kodeks postępowania...*, op. cit., pp. 264–265.

in conjunction with Article 362 CCP).³³ It seems, however, due to the nature and placement in Code of Civil Procedure, that it has a procedural-systemic character.

There are no doubts that an order referred to in the above-mentioned provision does not fit in the frameworks of administrative supervision at all. A court president is an organ of a court appointed to manage a court and represent it (Article 22 LSCC). A court president also performs activities within the scope of internal administrative supervision. In accordance with Article 8 LSCC, the Minister of Justice exercises administrative supervision over courts. Administrative activity of courts consists in the provision of proper technical, organisational and financial conditions for the functioning of courts and performing tasks referred to in Article 1 §§ 2 and 3; ensuring proper course of internal office working, which is directly connected with the performance of a court's tasks referred to in Article 1 §§ 2 and 3 LSCC. In accordance with Article 9a § 1 LSCC, presidents of courts shall exercise internal administrative supervision over courts' activities.³⁴

According to the judgement of the Constitutional Tribunal of 25 May 2016,³⁵ a judge being subject to administrative supervision of the Minister of Justice or the president of a given court cannot be deprived of the guarantees of independent adjudication. "The constitutional principle of independence should be understood as independence from any organs, both court and non-court bodies. Administrative supervision cannot ignore the specificity of judicial power and its constituting special feature – independence. That is why, assessing the supervision model, one cannot interpret the principle of checks and balances resulting from Article 10 Constitution of the Republic of Poland only as mutual limitation of powers, but should admit the superiority of the principle of separation, i.e. isolation of judicial power from other powers".³⁶ In jurisprudence, supervision is unambiguously assessed as being in conflict with the principle of definiteness and proportionality. R. Piotrowski believes that the legislator excessively interferes with the principle of judicial independence by introducing the higher authority supervision of the Minister of Justice, and this way poses a risk to judicial independence in the way that is disproportional to the intended objective.³⁷

It would be difficult to classify an order to designate a bench as a supervisory one because it does not concern administrative activities. Its aim and legal grounds are different.

A court president cannot designate a particular judge (Judge X or Judge Y) to adjudicate on a given matter, either. Systemic provisions regulate the issue of division of duties between judges, namely those concerning random designation

³³ Thus the Supreme Court resolution of 18.12.2014, III SZP 3/14, OSNP 2015, No. 9, item 129.

³⁴ Piotrowski, R., 'Sędziowie a władza wykonawcza', *Studia Iuridica*, 2008, year XLVIII, p. 202; idem, 'Status ustrojowy sędziego a zakres i charakter zarządzeń nadzorczych', in: Piotrowski, R. (ed.), *Pozycja ustrojowa sędziego*, Warszawa, 2015, p. 177.

³⁵ The Constitutional Tribunal judgement of 26 May 2016, Kp5/15, OTK.

³⁶ Łazarska, A., *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa, 2012, p. 161.

³⁷ Piotrowski, R., 'Sędziowie a władza wykonawcza', op. cit., p. 202; Piotrowski, R., 'Status...', op. cit., p. 177.

of judges to adjudicating benches. Thus, the order of a court president may only concern abstract designation of a three-judge bench.

The major doubt is raised in connection with the question whether the president of a court should assess a case on its merits; whether he is authorised and competent to do this. In the judiciary, it is pointed out that a decision on designating a three-judge bench is an autonomous decision of the president of a court although the president does not have discretion over that and must base it on strictly determined circumstances.³⁸ In the doctrine, the blanket nature of this order is excluded. This order cannot be of general character and should always be issued in connection with a particular case.³⁹ This interpretation of the provision would mean that a court president should each time analyse every case lodged to a court and assess whether a three-judge bench is necessary.

However, it is obvious that the president of a court does not analyse all cases lodged to a court and particular judges or even departments. What is more, such analyses might be recognised as the infringement of the principle of judicial independence. Thus, how does the president of a court acquire information about cases lodged to a court and whether he should designate a three-judge bench? Is he able to assess special complexity of a case without specialist knowledge? This is what shows the uselessness of the regulation.

It is obvious that it is not a court president but a chair-judge randomly selected to adjudicate on a given case is able to assess whether it is necessary to designate a three-judge bench. Thus, this judge should propose a motion to designate such a bench justifying it by stating that the above-mentioned circumstances may occur. A question arises whether the head of a department may do this when, the moment a case is registered or formal deficiencies are supplemented, he recognises that it is complex or precedent-like in nature. It can also happen that a statement of claim will result in a plaintiff's motion to designate a collective bench with arguments provided. In the judiciary, it is also pointed out that the president of a court cannot delegate the competence to order a case hearing by a bench composed of three professional judges to another entity, e.g. a head of department.⁴⁰

In the same way as the president of a court, a head of department is not able to assess the nature of a case based on its cursory examination. Especially as it may require an analysis of complex matters from different areas and fields of law that often need specialisation. In other words, the evaluation of the circumstances of special complexity and precedence-like nature of a case, due to the need to its analysis, should be reserved for a chair-judge.

Judicial management of a proceeding is an argument for this approach. Appropriate understanding of the principle of judicial management of a proceeding requires that a chair-judge conduct all activities in a case from the moment it is filed to a competent court. First of all, he should examine a case provisionally and issue adequate orders if necessary. A chair-judge should endorse a statement of claim and

³⁸ The Supreme Court ruling of 6.12.2017, III PK 34/17, Legalis.

³⁹ Żywnowski, T., *Kodeks postępowania...*, op. cit., p. 277.

⁴⁰ The Supreme Court judgement of 27 May 1971, II CR 122/71, Legalis.

assign the date of trial. A head of department is just a court administrative organ and his powers are laid down in a court rules and regulations.⁴¹

For pragmatic reasons, the provision will be very difficult to apply in practice and probably also for these reasons, Article 47 § 4 CCP was not often applied. Also, it cannot be ignored that it can be in conflict with the principle of judicial independence. How can a situation when a chair-judge recognises a case to be a precedent be reconciled with the one when a court president does not share the opinion?

It would also be difficult to accept the interpretation that a court president might not approve of a motion proposed by a judge. Although the provision stipulates that a court president “may” order that a case should be heard by a three-judge bench, when a chair-judge’s assessment indicates the occurrence of statutory circumstances, the activity of designating a bench composition should have an exclusively technical character. The possibility of revoking such an order by a court president raises even more doubts. For these reasons, it should be postulated that the provision is changed, which will be discussed below. The more so as the latest amendments to Law on the system of common courts⁴² considerably strengthened the competence of the Minister of Justice, who gained total discretion to appoint and dismiss basic presidents and vice-presidents of all courts. The Minister’s of Justice powers to supervise court presidents and judges holding some functions were also strengthened, which means that, at present, Article 47 § 4 CCP and its procedural significance should be interpreted in a completely changed systemic context.

6. PRESIDENT’S ABILITY TO REVOKE HIS OWN ORDER

As it was indicated above, a court president shall take a decision concerning designation of a bench in the form of an order. In the judicature, it is pointed out that it is an order that due to the change of circumstances may be revoked in a procedural mode (Article 359 § 1 CCP in conjunction with Article 362 CCP).⁴³ In its resolution of 18 December 2014, the Supreme Court pointed out pragmatic reasons why, in the course of a proceeding, it may turn out that, due to the change of circumstances, a case may stop being complex, e.g. as a result of the withdrawal of a lawsuit, the subject or object elated changes, the change of the legal state, and a resolution adopted by the Supreme Court or the Court of Justice of the European Union. In such a situation, a court president has powers to revoke an order issued in accordance with Article 47 § 4 CCP, which will result in a ‘return’ to hearing a case by a bench determined by statute.

⁴¹ Koniuszewski, S., ‘Przewodniczący wydziału a przewodniczący rozprawy’, *Głos Sądownictwa*, 1937, No. 7–8, p. 471.

⁴² Act of 12.07.2017 amending Act: Law on the system of common courts and some other acts (Journal of Laws, item 1452).

⁴³ Thus the Supreme Court resolution of 18.12.2014, III SZP 3/14, OSNP 2015, No. 9, item 129.

This opinion may obviously be recognised as controversial. Approval of such interpretation would give a court president a possibility of interference with the sphere of judicial independence and discrete evaluation whether a case continues to be complex and precedent-like. Respect for judicial independence and the guarantee of the right to a statutory judge (Article 45 (1) of the Constitution), which ensure protection of an individual against an arbitrary change of a court composition, object to such interpretation. Moreover, Law on the system of common courts lays down a principle of invariability of a bench composition (Article 47b LSCC). In accordance with the provision, the change of a bench composition may take place only if the formerly composed bench cannot hear a case or there is a long-term obstacle in the way of the formerly composed bench hearing a case. Thus, since the designation of a bench by a court president pursuant to Article 47 § 4 CCP has the nature of a systemic norm, it means that the order cannot be revoked in the procedural mode (Article 359 § 1 CCP), because this way the provisions would serve avoiding systemic regulations, in addition, ones that are very important as they concern a bench composition.

Moreover, as the Supreme Court states in its resolution of 5 December 2019 concerning the case III UZP 10/19, the legislator introduced the principle of invariability of a bench in order to ensure efficiency of proceedings, emphasising that once a randomly selected bench (thus, the legislator referred the principle to the already selected bench before it starts any activities in a case still at the stage of drafting the provisions) should not be changed until the end of a proceeding. However, exceptions to the principle are laid down in statute and are due to organisational reasons and the efficiency of a proceeding.⁴⁴ In its judgement, the Supreme Court emphasises the axiological and systemic significance of the principle of invariability of a bench.

Therefore, there are no grounds for extensive interpretation of Article 47 § 4 CCP, especially as respect for judicial independence objects it. Judges are also not obliged to inform a court president about the course of activities or the change of circumstances of a case (within the meaning of Article 359 § 1 CCP). That is why the provision should be interpreted in a narrowing way, especially as a president's order is not subject to justification or appeal.

7. RANDOMLY CHOSEN BENCHES – TEMPORARY STATE

A basic problem occurs in a situation when collective benches have already been randomly selected in appellate courts. As it was mentioned above, RCAS randomly selects cases for judges 'for the future' and many more cases than judges can complete within a month's time. This results in designation of benches and chair-judges to cases that can be heard even next year. Therefore, a question arises whether the regulation is not in conflict with the principle of invariability of benches, because it introduces changes with immediate effect also to cases in which benches had

⁴⁴ The Supreme Court resolution of 5.12.2019, III UZP 10/19.

already been designated and those collective benches had heard cases allocated to them. In accordance with Article 6(2) of the Act of 28 May 2021, cases that a court had started hearing in a composition different from a one-person bench before the act entered into force should continue to be heard by the same judge who was selected to be a chair-judge until its conclusion in a given instance court.

Interpreting those provisions, one cannot ignore the principle of invariability of court benches. The principle is also a guarantee of judicial independence. On the other hand, Article 47b LSCC stipulates that a change of a bench may only take place if the former bench cannot hear a case or there is a long-term obstacle for the former bench in the way of hearing a case. The provision of Article 47a shall be applied by analogy. The exception to the rule is laid down in Article 6(2) of the Act of 28 May 2021, which allows continuation of a case before a one-person bench, i.e. a chair-judge designated to a given case. Thus, a question is raised whether such a change is admissible and whether those proceedings should not be continued before collective benches.

In the light of this, an opinion⁴⁵ was expressed that the amendment interferes with the principle of continuity and invariability of a court bench adjudicating on a matter. This way, it results in a conflict because the change of a bench may take place only in case of a permanent or long-term obstacle in the way of the former bench hearing a case (Article 47b § 1 LSCC) or an obstacle that is urgent in nature (Article 47b § 2 LSCC) when the necessity of undertaking activities in a case results from other provisions or efficiency of a proceeding is a reason. The obstacles should really exist and should not be created by the legislator in order to achieve other political-procedural objectives.⁴⁶

Undoubtedly, the act departs from the principle of bench invariability and interferes with judicial independence to some extent. The pandemic was recognised as a permanent obstacle and used as justification. However, the pandemic did not result in complete closure of courts but only caused difficulties in organising court work; thus, it is not a permanent obstacle but rather a temporary one. Therefore, the maintenance of the principle of invariability of benches in cases in which they had already been selected and established should support respect for the principle of judicial independence. It is so because the problem of those cases is temporary;

⁴⁵ Recommendation of the Polish Judges Association Iustitia: iustitia.pl/dzialalnosc/opinie-i-raporty/4195-rekomendacje-stowarzyszenia-sedziow-polskich-iustitia-w-sprawie-stosowania-przepisow-ustawy-z-dnia-28-maja-2021-r-o-zmianie-ustawy-kodeks-postepowania-cywilnego [accessed on: 7.06.2022].

⁴⁶ Recommendations of the Polish Judges Association Iustitia: iustitia.pl/dzialalnosc/opinie-i-raporty/4195-rekomendacje-stowarzyszenia-sedziow-polskich-iustitia-w-sprawie-stosowania-przepisow-ustawy-z-dnia-28-maja-2021-r-o-zmianie-ustawy-kodeks-postepowania-cywilnego. For these reasons, the Association recommends: further hearing of a case in accordance with the former rules due to unconstitutionality of the above-mentioned regulations; it recognises the hearing of such cases by a former bench after a prior issue of an order by a court president as admissible due to the fact that the introduction of COVID related changes alone should be treated as special complexity or precedent-like nature of a case for the reasons discussed above; and in case of refusal to accept such a motion, it recommends filing a legal question to the Supreme Court or a prejudicial question to the CJEU and refraining from further hearing of a case until the above legal issues are resolved.

it concerns a certain number of 'old' cases with formerly designated benches. Thus, the principle of invariability of benches should be superior in nature due to its guarantee related significance. It is also not possible to reject the stance that the departure from the principle of collective hearing introduced by the COVID-19 Act is perspective as well as retrospective in nature. The disturbance to the principle of invariability of the composition of adjudicating benches raises serious objections due to the change of rules of proceeding in the course of hearing a case. A party has the right to expect that the shape and rules of a proceeding from the beginning to its conclusion will not be basically changed.⁴⁷ Especially, when a court continues the hearing after its adjournment or has already conducted a part of evidence examination procedure. The reasons for respect for the right to a statutory court should be in this case superior without harm to the guarantee of a fair trial.

Due to those constitutional reasons, it is hard to approve of the Supreme Court resolution of 26 May 2022⁴⁸ in accordance with which, provided that a court president has ordered an appeal hearing by a three-judge bench based on Article 15zszs¹ (1)(4) of the Act on special solutions to problems connected with preventing, counteracting and combating COVID-19, other contagious diseases and crisis situations resulting from them, the case should be heard by the former chair-judge and other judges should be designated randomly in accordance with Article 47a of the Law on the system of common courts. The principle of randomly chosen benches should not annihilate the principle of unchangeable bench composition, which is of fundamental importance to respect for judicial independence. The provisions concerning the system of randomly designating benches should not be instrumentally used to oust judges from adjudication or manipulate a bench composition. Once selected and established composition of a court bench should not be changed, especially as the efficiency related reasons are also against that.

However, I do not share the opinion that the introduction of the changes will weaken supervision over proper designation of benches due to allegations of defectiveness of judges designation and that it constitutes a decrease in the standard of legal protection due to depriving collective benches of supervision over the proper process of appointing one judge of a bench who was designated to the office of a judge in the course of defective proceedings conducted by the 'neo-KRS' [new National Council of the Judiciary].⁴⁹ In fact, the procedure does not exclude parties' ability to raise objections to a bench composition or even file a motion to

⁴⁷ Zembruski, T., 'Przeciwdziałanie i zwalczanie epidemii...', op. cit., p. 69.

⁴⁸ The Supreme Court resolution of 26 May 2022, III CZP 82/21, www.sn.pl.

⁴⁹ According to K. Markiewicz, "It should be pointed out that this step is, additionally, dangerous because adjudication by such persons in appellate courts as the last instance – and their main problem concerns, due to the principle of collectiveness, the composition of appellate court benches – may result in the recognition of judgements issued by them as non-existent. Situations in which persons who have become judges as a result of defective selection will come to a self-reflective conclusion that responsibility for the stability of a judgement and the guarantees for the right to a court should result in their refraining from adjudication will constitute exceptions. I do not know such cases in case law. On the other hand, I know cases in which judges appointed in an appropriate way refused to exercise justice together with defectively appointed judges, which in general resulted in the instigation of disciplinary proceedings against them. Therefore, it is necessary to remember that the former practice of disciplinary representatives that consisted in

exclude a judge in case of justified doubts concerning his/her impartiality or judicial independence. Thus, it is not important whether a one-judge bench or a collective bench adjudicates on a matter.⁵⁰

At present, however, there is another issue concerning the actuality of supervision over the processes of appointing judges due to the threat of disciplinary proceedings freezing the activities of judges and professional proxies in case they attempt to apply pro-EU interpretation of, inter alia, Article 42a LSCC, which stipulates that, within the activity of courts or court bodies, it is inadmissible to question the empowerment of courts and tribunals, constitutional state bodies and organs of supervision and protection of law, and determining or assessing by a common court or any other authority whether the appointment of a judge is lawful or whether an appointed judge is authorised to perform activities within the scope of justice enforcement. The practice in the months to come will show whether courts will in fact check such appointment processes ex officio or because of the parties' allegations.⁵¹

8. WEAKNESSES OF THE NEW REGULATIONS

As it was mentioned above, the issue of a one-person or collective bench of a second instance court may be controversial. In the period of the pandemic, however, it is necessary to consider the functioning of appellate departments comprehensively

the instigation of disciplinary proceedings for the issue of a judgement will be much easier in case of hearing by a one-person bench." Markiewicz, K., 'Wpływ regulacji...', op. cit., p. 11.

⁵⁰ At present, also "activities challenging the existence of a judge's employment relationship, validity of a judge's appointment or constitutional empowerment of an organ of the Republic of Poland", i.e. examination whether somebody is a judge carry the most severe disciplinary penalties: a judge's relegation to another post or dismissal from office (Article 109 § 1a in conjunction with Article 107 § 1 (2)–(4) LSCC). There are many cases concerning judges against whom a disciplinary proceeding was instigated because they undertook steps aimed at the supervision of appointing processes, <https://www.hfhr.pl/etpc-skarga-sedzia-juszczyszyn/> [accessed on: 7.06.2022].

Act of 20.12.2019 amending Act: Law on the system of common courts, Act on the Supreme Court and some other acts (Journal of Laws of 2020, item 190, as amended).

⁵¹ The Constitutional Tribunal judgement of 15.07.2021, C-791/19, the European Commission versus the Republic of Poland, ECLI:EU:C:2021:596; and the Court of Justice ruling of 14.07.2021, C-204/21, in the case the *European Commission versus the Republic of Poland*, LEX No. 3196955. It is worth pointing out that within the President's Bill, there is a plan to introduce changes to Article 42a para. 1 and 2 Act: Law on the system of common courts. In accordance with the Bill, §§ 3–19 are to be added to the provision. Thus, based on the motion of parties, it will be admissible to examine the fulfilment of the requirements for independence and impartiality of judges and to take into account circumstances in which they were appointed, conduct after the appointment on a motion filed by an authorised person provided that in the circumstances of a particular case it may result in the infringement of the standard of judicial independence or impartiality, which may have impact on the case result. A motion can be lodged in relation to a judge designated to hear a case in a first instance court or an appellate court and should be filed within three days from the moment a party is notified about an adjudicating bench composition. After the deadline, the right to lodge a motion shall expire. Bill amending Act on the Supreme Court and some other acts proposed by the President of the Republic of Poland, print no 2011, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2011>.

and take into account problems that judges of appellate courts face as a result of the introduction of the random case allocation system.

As a rule, one should approve of the solution that, *ex lege*, one judge should hear cases in a second instance court (without creating complicated exceptions). It should also be seen in positive light that the legislator did not introduce a catalogue of cases excluded from this regulation because what usually happens when such catalogues are developed, there is a risk of omitting or insufficiently determining cases subject to hearing by another bench. Secondly, as case law concerning Article 47 CCP shows, establishing exceptions to the rule in general always leads to interpretation related disputes.

In addition, what really decides whether a case is complex and should be heard by a collective bench are actual circumstances. Thus, even if a rule is laid down that one-person benches shall hear summary cases, it does not mean that they never include really complex cases. Thus, it is hard to draft abstract regulations that would constitute grounds for a statutory catalogue of cases for which a collective bench should be designated.

The regulation concerning designation of a bench composition should be based not on strict formal rules but on trust in judges. However, in case of this regulation, there is a lack of such trust. A chair judge is not the one who decides about a bench composition; it is a court president. And a court president does not have procedural competence in a case but is in general an organ of administrative supervision. Thus, a president should not undertake activities that are within the scope of holding office by a judge. Thus, the regulation would probably not raise serious doubts if a president's competence were strictly technical and were limited only to endorsement based on a judge's binding motion.

Unfortunately, there are no such regulations and the present interpretation of Article 47 § 4 CCP, as it was pointed out in case law, leads to a conclusion that a president's competence means his own discrete decision, which is hard to approve of. Such a regulation for both pragmatic and systemic reasons is out of touch with reality of the functioning of courts. *De lege ferenda*, a provision stipulating that a court president orders hearing a case by a collective bench based on a chair-judge's binding motion should be introduced. And ultimately the model should be changed.

9. PROPOSALS DE LEGE FERENDA

Looking for systemic solutions, also after the pandemic, completely different models should be introduced. It is worth noticing that the German model applies a different rule. This is a collective bench that can refer a case for hearing to one judge when a one-person first instance bench has already heard the case and when the case does not have any legal or actual difficulties, and it is not really significant (§ 526 ZPO). As a result, it is not an organ of administrative supervision that decides about a bench composition but a collective bench, which having analysed a case takes a decision to refer it for hearing to a single judge.

Such a regulation would allow maintaining the rule of collectiveness in second instance courts and would be in conformity with the principle of judicial independence. The fact that a collective bench would refer a case to a one-person bench would also be an advantage. This way, in-depth and thorough assessment of a case would be ensured. The assessment would be based on the lack of problematic legal or actual issues and lack of real significance of a case, thus statutory conditions and not a court's arbitrary decision.

There is one more shortcoming of the present regulation concerning a president's order to designate a collective bench. It was indicated above that the regulation under Article 47 § 4 CCP was rarely applied. It resulted from the fact that the competence to apply it was granted to a court president as well as a narrow scope of conditions for designating a collective bench. The provision requires that a case should not only be complex but it should be especially complex. However, most cases in courts are complex, which does not always mean that there is the so-called classified complexity. On the other hand, precedents are absolute exceptions. Thus, one can forecast that the introduction of such rigorous conditions for designating collective benches will lead in practice to their non-application in second instance courts.

10. CONSEQUENCES OF THE INFRINGEMENT OF THE PROVISIONS ON A BENCH COMPOSITION

Due to the fact that the provisions concerning allocation of cases, a court jurisdiction, as well as a bench composition have a guarantee related importance, the legislator laid down very strict consequences of the infringement of the provisions concerning the composition of a bench. The infringement of the provisions concerning an adjudicating bench results in invalidity of a proceeding, which takes place in every situation when the composition of an adjudicating bench is in conflict with the law.⁵² If a case is heard by a first instance court composed of one judge and two lay judges and the condition for adjudication consists in the recognition that the parties were involved in a civil law contract, it leads to the annulment of this proceeding.⁵³

It is pointed out in the doctrine that the significance of an adjudicating bench composition in the whole proceeding aims at avoiding arbitrariness. It allows examination of all civil cases by such court benches that are stipulated in legal regulations for a given type of cases.⁵⁴

⁵² See the Supreme Court resolution of 18.12.1968, III CZP 119/68, OSNPG 1969, No. 4, item 23 and the Supreme Court ruling of 9.6.2009, II PZP 5/09, *Legalis*.

⁵³ The Supreme Court judgement of 25.11.2004, I PK 42/04, OSNAPIUS 2005, No. 14, item 209.

⁵⁴ Żyznowski, T., *Kodeks postępowania...*, op. cit., p. 274; Zembrzuski, T., *Nieważność postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa, 2017, p. 232 et seq.

It is argued in case law that there are no better or worse benches; there are only benches that are in conformity or in conflict with legal provisions.⁵⁵ Undoubtedly, such strict interpretation of the provisions also has guarantee related importance because it does not allow sanctioning whatever manipulation of a bench composition. The moment one-person benches are introduced, the process of adjudicating for sure will be considerably simplified and there will be no need to resolve complicated disputes concerning a court composition. Nevertheless, a court president's order concerning a bench designation becomes especially important. That is why, undoubtedly, the issue concerning a possibility of revoking an order by a court president should be confronted with the principle of judicial independence. This, however, may lead to a conclusion that a court president cannot interfere with the proceeding in progress, and thus, he should not change the order concerning a bench composition. Such interpretation should be disapproved of because judges, in accordance with Article 178(1) of the Constitution, within the exercise of their office, shall be independent and subject only to the Constitution and statutes.

CONCLUSIONS

A court bench composition in a civil proceeding has fundamental procedural and systemic importance. The right to hearing before a competent and independent court is a guarantee of a fair trial. Collective adjudication has been a long tradition in second instance courts up till now.

The amendment to Code of Civil Procedure by means of Act of 28 May 2021 changes the rules by determining a court composition as a one-person bench not only in first instance but also second instance courts. The new solutions provoke a lot of controversy and one can formulate a thesis that in many aspects they interfere with judicial independence. Changing the rule of collective into one-person benches, the legislator did not ensure sufficient guarantees of continuation of the so-called old cases before already established collective benches, which violates the principle of invariability of court benches. Secondly, giving a court president the power to decide on the composition of a bench, the legislator did not ensure respect for judicial independence. The decision of a court president whether there is a need to designate a bench due to an especially complex or precedent-like nature of a case is disapproved of. It is not within a court president's competence to assess a nature of a case, on which a judge adjudicates. On the other hand, classified conditions for designating a collective bench cause that the discussed regulation will be very rarely applied and can interfere with a sensitive matter of judicial independence.

It is also not possible to approve of the opinion about admissibility of revoking an order by a court president because such a regulation requires confrontation with the principle of judicial independence. Thus, it is obvious that a court president cannot interfere with a case that is in progress and change orders concerning

⁵⁵ Justification for the Supreme Court judgement of 28.03.1957, I CR 605/56, NP. 1958, no 5, p. 115; the Supreme Court resolution of 18.12.1968, III CZP 119/68, OSNPG 1969, No. 4, item 23.

a bench composition. The more so as the provisions concerning a bench composition have great procedural importance and their infringement may result in invalidity of a proceeding. First and foremost, such a solution hits the constitutional guarantees of the right to a statutory court (Article 45(1) of the Constitution).

De lege ferenda, it is necessary to call for an amendment to Article 15zsz¹ (1) of the Act of 2 March 2020 so that a collective bench will adjudicate in an appellate proceeding. A collective composition of a bench may refer a case to a one-person bench when a one-person bench has already heard that case in a first instance court and when there are no legal or actual difficulties in that case, and when it is not of considerable importance. A statute should determine the conditions and thus, it would be possible if a case were not legally and actually complex and did not have great significance. This way, an important value of a collective bench in a second instance court would be restored.

BIBLIOGRAPHY

- Artymiak, G., 'Pojęcie, zakres, definicja zasady kolegalności w znaczeniu opisowym', in: Wiliński, P. (ed.), *Zasady procesu karnego. System Prawa Karnego Procesowego*, Vol. III, part 2, Warszawa, 2014.
- Cieślak, S., 'Założenia aksjologiczne postępowania cywilnego – propozycja sformułowania kryteriów aksjologicznej oceny regulacji procesowej', in: Cieślak, S. (ed.), "Założenia aksjologiczne nowelizacji KPC z 4 lipca 2019 r.", *Jurisprudencja*, No. 14, Łódź, 2021.
- Defecińska, K., 'Skład sądu w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym', *Przegląd Sądowy*, 1993, No. 6.
- Harla, A., 'Charakter precedensowy sprawy cywilnej w rozumieniu k.p.c. – uwagi de lege lata i de lege ferenda', *Przegląd Sądowy*, 2001, No. 4.
- Jędrzejewska, M., Gudowski, J., in: Erciński, T., (ed.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa, 2012.
- Jodłowski, J., Resich, Z., Lapierre, J., Misiuk-Jodłowska, T., Weitz, K., *Postępowanie cywilne*, Warszawa, 2009.
- Koniuszewski, S., 'Przewodniczący wydziału a przewodniczący rozprawy', *Głos Sądownictwa*, 1937, No. 7–8.
- Łazarska, A., in: Szanciło, T. (ed.), *Kodeks postępowania cywilnego, t. I Komentarz*, Warszawa, 2019.
- Łazarska, A., *Niezawistość sędziowska i jej gwarancje w procesie cywilnym*, Warszawa, 2018.
- Łazarska, A., *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa, 2012.
- Łazarska, A., *System losowego przydziału spraw w praktyce sądowej*, LEX, 2019.
- Markiewicz, K., 'Wpływ regulacji "covidowych" na zasadę niezmienności (stabilności) oraz kolegalność składów sądów odwoławczych', *Polski Proces Cywilny*, 2022, No. 1.
- May, J., 'Skład sądu w postępowaniu cywilnym, postępowaniu cywilnym', in: Lubiński, K. (ed.), *Studia z prawa publicznego*, Toruń, 2001.
- Olaś, A., 'Kolegalność a jednoosobowość – skład sądu I instancji w procesie cywilnym: doświadczenia i perspektywy', *Polski Proces Cywilny*, 2020, No. 3.
- Piotrowski, R., 'Sędziowie a władza wykonawcza', *Studia Iuridica*, 2008, XLVIII.
- Piotrowski, R., 'Status ustrojowy sędziego a zakres i charakter zarządzeń nadzorczych', in: Piotrowski, R. (ed.), *Pozycja ustrojowa sędziego*, Warszawa, 2015.
- Piotrowski, R. (ed.), *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa, 2021.

- Pytlewska, M., 'System Losowego Przydziału Spraw jako gwarancja bezstronnego prawa do sądu w kontekście Unii Europejskiej', *Prawo w Działaniu*, 2019, No. 40.
- Rosenberg, L., Schwab, K.H., Gottwald, P., *Zivilprozessrecht*, München, 2010.
- Rygiel, P., 'Losowy przydział spraw cywilnych w sądzie drugiej instancji', *Przegląd Sądowy*, 2019, No. 2.
- Sanetra, W., 'Sąd właściwy w rozumieniu Konstytucji RP', *Przegląd Sądowy*, 2011, No. 9.
- Waliński, M., *Polskie prawo procesowe cywilne*, Warszawa, 1947.
- Wańkowski, E., *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno, 1932.
- Wańkowski, E., 'Zasady procesu cywilnego', *Rocznik Prawniczy Wileński*, 1930.
- Wengerek, E., 'Zasada kolegalności w postępowaniu cywilnym', *Państwo i Prawo*, 1959, No. 3.
- Zembrzusi, T., *Nieważność postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa, 2017.
- Zembrzusi, T., 'Przeciwdziałanie i zwalczanie epidemii COVID-19 w postępowaniu cywilnym, czyli pożegnanie z kolegalnością orzekania', *Polski Proces Cywilny*, 2022, No. 1.
- Żyznowski, T., in: Wiśniewski, T. (ed.), *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz t. I, art. 1-366*, Warszawa, 2021.

SECOND INSTANCE COURT'S BENCH COMPOSITION IN CIVIL PROCEEDINGS

Summary

The aim of the article is to discuss the effects of the amendment to Code of Civil Procedure introduced by Act of 28 May 2021 within the scope of a change of a court bench composition in appeal proceedings. The new solutions are controversial and in some aspects interfere with the principle of judicial independence. By reversing the principle of a collective composition in favour of a one-person composition, there were insufficient guarantees for the continuation of the so-called unchanged bench composition for old cases, which may violate the principle of invariability of a bench composition. Secondly, entrusting a decision on a court composition to a court president that is an administrative body did not provide sufficient guarantees for respect for judicial independence. A court president's decision on whether it is necessary to designate a bench due to the complexity or precedent-like nature of a case also raises objections. It is not within a court president's competence to assess a nature of a case on which a judge adjudicates. On the other hand, classified conditions for establishing collective benches cause that the discussed regulation will be very rarely applied.

Keywords: bench composition, one-person composition, collective composition, judicial independence, order of a court president, invalidity of a bench composition, invalidity of a proceeding

SKŁAD SĄDU DRUGIEJ INSTANCJI W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

Streszczenie

Celem artykułu jest omówienie skutków nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego, wprowadzonych Ustawą z dnia 28 maja 2021 r. w zakresie zmiany składu sądu w postępowaniu apelacyjnym. Nowe rozwiązania budzą liczne kontrowersje i w wielu aspektach ingerują

w niezawisłość sędziowską. Po pierwsze, odwracając zasadę składów kolegialnych na rzecz jednoosobowych, nie zapewniono wystarczających gwarancji kontynuacji tak zwanych starych spraw w niezmienionym składzie, co może naruszać zasadę niezmienności składów. Po drugie, powierzając wyłącznie czynnikowi administracyjnemu prezesowi sądu decydowanie o składzie sądu, nie zapewniono wystarczających gwarancji poszanowania niezawisłości sędziowskiej. Sprzeciw budzi decydowanie przez prezesa sądu o tym, czy zachodzi potrzeba wyznaczenia składu z uwagi na szczególną zawilóść lub precedensowy charakter sprawy. Nie jest rzeczą prezesa ocenianie charakteru sprawy, którą rozstrzyga sędzia. Kwalifikowane przesłanki zaś do ustanowienia składu kolegialnego sprawią, że przedmiotowa regulacja będzie niezwykle rzadko stosowana.

Słowa kluczowe: skład sądu, skład jednoosobowy, skład kolegialny, niezawisłość sędziowska, zarządzenie prezesa, niezmienność składu, nieważność postępowania

Cite as:

Łazarska A. (2022) 'Second instance court's bench composition in civil proceedings', *Ius Novum* (Vol. 16) 2, 125–146. DOI: 10.26399/iusnovum.v16.2.2022.17/a.lazarska

Cytuj jako:

Łazarska A., *Skład sądu drugiej instancji w postępowaniu cywilnym*, „Ius Novum” 2022 (16) nr 2, s. 125–146. DOI: 10.26399/iusnovum.v16.2.2022.17/a.lazarska

SKŁAD SĄDU DRUGIEJ INSTANCJI W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

ANETA ŁAZARSKA *

DOI: 10.26399/iusnovum.v16.2.2022.17/a.lazarska

1. WPROWADZENIE

Skład sądu w postępowaniu cywilnym nie jest jedynie kwestią natury technicznej, lecz ma doniosłe znaczenie ustrojowe oraz procesowe. Z art. 45 ust. 1 Konstytucji wynikają podstawowe gwarancje rzetelnego procesu, a mianowicie każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy, bez nieuzasadnionej zwłoki, przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Ustrój i właściwość sądów oraz postępowanie przed sądami określają ustawy (art. 176 ust. 2 Konstytucji).

Kwestia więc, jaki sąd będzie rozpatrywał sprawę, jest nader istotna dla stron i uczestników postępowania, gdyż dotyczy ich najważniejszych praw procesowych¹. Wyznaczenie składu sądu, przestrzeganie przyznanej kompetencji miejscowej, rzeczowej i funkcjonalnej, a także system przydziału spraw, obsada sądu mają wymiar nie tylko *stricte* formalny, ale oddziałują wprost na realizację prawa do rzetelnego procesu. Sąd właściwy, w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji, to taki sąd, który jest w myśl przepisów ustaw właściwy do rozpatrzenia sprawy ze względu na uregulowania dotyczące jego właściwości rzeczowej, miejscowej, funkcjonalnej oraz który orzeka we właściwym składzie i w zgodzie ze swoją kompetencją². Należyście obsadzony skład sądu jest również podstawową gwarancją niezawisłości funkcjonalnej³.

* dr hab., prof. UŁa, adiunkt w Katedrze Prawa Cywilnego, Wydziału Prawa i Administracji Uczelni Łazarskiego, Sędzia Sądu Okręgowego w Warszawie, e-mail: aneta.lazarska@wp.pl, ORCID: 0000-0001-8802-8160

¹ T. Żyznowski, *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz t. I, art. 1–366*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, s. 274; M. Jędrzejewska, J. Gudowski, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2012, s. 264; J. Jodłowski, w: J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2009, s. 163.

² W. Sanetra, *Sąd właściwy w rozumieniu Konstytucji RP*, „Przegląd Sądowy” 2011, nr 9, s. 13.

³ A. Łazarska, *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012, s. 181; eadem, *Niezawisłość sędziowska i jej gwarancje w procesie cywilnym*, Warszawa 2018, s. 198 i n.; G. Artymiak, *Pojęcie, zakres, definicja zasady kolegialności w znaczeniu opisowym*, w: P. Wiliński (red.), *Zasady procesu karnego. System Prawa Karnego Procesowego*, t. III, cz. 2, Warszawa 2014, s. 1364; K. Defecińska, *Skład sądu w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym*, „Przegląd Sądowy” 1993, nr 6, s. 63 i n.

Zgodnie z konstytucyjną zasadą określoności w postępowaniu cywilnym skład sądu, podobnie jak właściwość, zazwyczaj ściśle określają przepisy, które są pochodną przyjętego modelu rozstrzygnięcia sporów, funkcjonalnego podziału właściwości i uwarunkowań związanych z zapewnieniem efektywności postępowania. Z jednej strony kwestia, jaki będzie konkretnie skład sądu, to jest jednoosobowy czy kolegialny, ma istotne znaczenie procesowe, a naruszenie tych przepisów może nawet prowadzić do nieważności postępowania⁴. Z drugiej jednak – są to regulacje ściśle powiązane z ekonomią postępowania. Kwestia składu sądu nie jest więc pozostawiona uznaniu sądu, lecz przepisy z reguły regulują skład sądu rozstrzygającego określone sprawy.

W postępowaniu cywilnym tradycją było już w okresie przed pandemią koronawirusa, iż w pierwszej instancji sąd rozpoznawał sprawy w składzie jednego sędziego, chyba że przepis szczególny stanowił inaczej, z kolei w drugiej instancji zasadą był skład kolegialny, a wyjątkiem – skład jednoosobowy.

Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego wprowadzona Ustawą z dnia 28 maja 2021 r.⁵ zmienia te zasady, określając skład sądu jako jednoosobowy nie tylko w sądzie pierwszej, ale i drugiej instancji. Takie rozwiązanie zostało przyjęte w związku z pandemią, z przyczyn pragmatycznych. Ustawodawca pozostawił jednak w niezmiennym kształcie kilkudziesięcioletnią już regulację, która umożliwia wyznaczenie składu trzech sędziów przez prezesa sądu (art. 47 § 4 k.p.c.). Interesujące więc wydają się rozważania, na ile w praktyce mechanizm ten do tej pory niezwykle rzadko wykorzystywany znajdzie swoje praktyczne zastosowanie i jak ostatecznie będzie przebiegał proces aplikacji tych przepisów – w zgodzie w gwarancjami rzetelnego procesu oraz z zasadą niezawisłości sędziowskiej. Niektóre rozwiązania budzą liczne kontrowersje i można postawić tezę, że ingerują one w niezawisłość sędziowską.

2. SKŁAD SĄDU W PIERWSZEJ ORAZ DRUGIEJ INSTANCJI PRZED I PO NOWELIZACJI

Zasadniczo skład sądu może być określony jako jednoosobowy lub kolegialny, w zależności od rodzaju spraw, trybu oraz instancji, w której jest rozpoznawana sprawa, oraz przyjętego modelu proceduralnego rozwiązywania danego rodzaju sporów⁶. Skład jednoosobowy, jak sama nazwa wskazuje, oznacza, że sędzia orzeka samodzielnie. W sytuacji gdy ustawa przewiduje, że spełnienie określonej czynności procesowej staje się udziałem większej liczby sędziów, mamy do czynienia

⁴ Skład sądu sprzeczny z przepisami prawa powoduje nieważność postępowania: tak przykładowo uchwała SN z 18.12.1968 r., III CZP119/68, OSNPG 1969, nr 4, poz. 23; T. Zembrzuski, *Nieważność postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa 2017, s. 232 i n.

⁵ Ustawa z dnia 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2021 r., poz. 1104 – zwana dalej nowelizacją

⁶ J. May, *Skład sądu w postępowaniu cywilnym*, w: K. Lubiński (red.), *Studia z prawa publicznego*, Toruń 2001, s. 109.

z zespołowym (kolegialnym) wykonywaniem czynności, w przeciwieństwie do składu jednoosobowego⁷.

Przed nowelizacją zasadą było rozpoznawanie spraw w pierwszej instancji jednoosobowo, zaś w drugiej instancji – w składzie trzech sędziów (art. 47 § 1 k.p.c.). W pierwszej instancji wyjątki jednak wprowadzono między innymi w sprawach z zakresu prawa pracy czy ze stosunków rodzinnych określonych przez art. 47 § 2 k.p.c. W tych sprawach w pierwszej instancji orzekał sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników. Zasadę orzekania przez jednego sędziego bez udziału ławników statuuje w postępowaniu nieprocesowym art. 509 k.p.c.

Podkreślić jednak należy, że jednoosobowy skład sądu pierwszej instancji wprowadzono dopiero od 30 czerwca 1996 r., gdyż wcześniej obowiązywał skład kolegialny i w pierwszej instancji brali udział ławnicy. Założenia te nie były bezwzględnie obowiązujące, gdyż art. XII p.w.k.p.c. (uchylony) dawał prezesowi sądu rejonowego szerokie uprawnienia do wydawania zarządzeń kierujących sprawy do jednoosobowego rozpoznania, ograniczając tę możliwość jedynie w sprawach z zakresu stosunku pracy i stosunków rodzinnych⁸. Te zmiany były jednak wyrazem przekonania, że kolegialny skład sądu nie zabezpiecza sprawniejszego postępowania ani wnikliwszej oceny⁹.

Z kolei w sądzie drugiej instancji zasadą było rozpoznawanie w składzie trzech sędziów, a tylko na posiedzeniu niejawnym sąd orzekał w składzie jednego sędziego. Nie dotyczyło to jednak wydania wyroku (art. 367 § 3 k.p.c.). Innymi słowy, zasadą w postępowaniu odwoławczym było rozpoznawanie apelacji w składzie trzech sędziów zawodowych. Wyjątkowo kwestie wпадkowe (niewymagające wydania wyroku) mogły być rozstrzygane przez jednego sędziego. Drugim wyjątkiem było rozpoznawanie apelacji w postępowaniu uproszczonym (art. 505(10) § 1 k.p.c.).

Nikt też nie twierdził, że wskutek rozpatrywania spraw uproszczonych w drugiej instancji w składzie jednoosobowym „standard ochrony prawnej” jest niższy. Cały bowiem system sądowej ochrony prawnej oparty powinien być jednak na domniemaniu wiedzy fachowej i doświadczenia sędziów sądów odwoławczych.

Zmianę do Ustawy z 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych¹⁰ wprowadza art. 4 wskazanej Ustawy z 28 maja 2021 r. Regulacje powyższe wprowadzono na okres stanu zagrożenia epidemiologicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego. W rezultacie nowelizacji uległ art. 15 z z s¹ ust. 1 pkt 4 Ustawy z 2 marca 2020 r., zgodnie z którym w pierwszej i w drugiej instancji sąd rozpoznaje sprawy w składzie jednego sędziego,

⁷ M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne*, Warszawa 1947, s. 236–237; E. Wengerek, *Zasada kolegialności w postępowaniu cywilnym*, „Państwo i Prawo” 1959, nr 3, s. 480 i n.

⁸ M. Jędrzejewska, J. Gudowski, *Kodeks postępowania...*, op. cit., s. 264.

⁹ T. Żyżnowski, *Kodeks postępowania...*, op. cit., s. 275.

¹⁰ Dz.U. poz. 1842 ze zm.

prezes sądu może zarządzić rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów, jeśli uzna to za wskazane ze względu na szczególną zawziętość lub precedensowy charakter sprawy.

W ramach więc tych zmian ustawodawca jednak odstępuje od zasady składu kolegiального, co ma – z uwagi na wskazane już regulacje – najbardziej doniosłe dla sądów drugiej instancji znaczenie, albowiem w pierwszej instancji tylko w drodze wyjątku był przewidziany skład kolegialny; a także dla spraw, w których wcześniej był przewidziany skład ławniczy. Przyczyny tych zmian są czysto pragmatyczne, to jest zarówno zagrożenie związane z pandemią, jak i dążenie do podniesienia efektywności postępowania w postępowaniu cywilnym. Chodzi o usprawnienie orzekania w sądach drugiej instancji, które obecnie były najbardziej narażone na ryzyko zagrożenia dla życia i zdrowia wskutek pandemii koronawirusa¹¹.

Uprzedzając nieco dalsze rozważania, trzeba zaznaczyć, że wprowadzone covidowe rozwiązania spotkały się z krytyką, że prowadzą w ten sposób do następczego obniżenia standardu ochrony prawnej zarówno w sprawach, w których sąd orzekał w składzie kolegialnym w pierwszej instancji, jak i w postępowaniu odwoławczym, i że powinny one zniknąć z przestrzeni prawnej po pandemii¹². Podkreślić zatem należy, że przed ustawą covidową sąd odwoławczy również w pewnym zakresie spraw orzekał w składzie jednoosobowym.

Dopuszczalne jest więc orzekanie przez sądy odwoławcze w drugiej instancji w składzie jednoosobowym. Nie sposób zgodzić się z ogólnym stwierdzeniem, że wskutek wprowadzenia składów jednoosobowych a limine obniżył się standard ochrony prawnej. Problem bowiem nie polega na tym, czy w sądzie drugiej instancji może sędzia orzekać jednoosobowo, ile na tym, które sprawy, z uwagi na ich materię i sposób skomplikowania, wymagają składów kolegialnych. Nie powinno się zatem krytykować samej zasady, ile sposób, w jaki ustawodawca zadekretował materię spraw, w których możliwe jest kolegialne orzekanie.

Wydaje się też, że w ramach poszukiwania aksjologicznego uzasadnienia zmian¹³ trzeba uwzględnić także wartość, jaką jest efektywność postępowania.

¹¹ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Sejm IX kadencji, druk sejmowy nr 899. Niemniej w doktrynie wskazuje się również, że celem tych zmian nie była jednak walka z pandemią, a była ona jednie pretekstem, „«Nie ma bowiem znaczenia, czy w sprawie orzeka jeden czy trzech sędziów» może być odczytywane tylko jako tzw. deklarowane, a nie rzeczywiste cele zmian. Wynika to z faktu, że ten sposób walki z pandemią został wprowadzony w czasie, kiedy polski ustawodawca rezygnował z regulacji prawnych przewidujących obostrzenia covidowe, a równocześnie pojawiały się opinie Rzeczników Generalnych, jak również orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC) i TSUE co do tego, jak rozumieć pojęcie sądu ustanowionego ustawą” – tak K. Markiewicz, *Wpływ regulacji „covidowych” na zasadę niezmienności (stabilności) oraz kolegialność składów sądów odwoławczych*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1, s. 38 i n.

¹² T. Zembrzusi, *Przeciwdziałanie i zwalczanie epidemii COVID-19 w postępowaniu cywilnym, czyli pożegnanie z kolegialnością orzekania*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1, s. 74; K. Markiewicz, *Wpływ regulacji...*, op. cit., s. 47.

¹³ S. Cieślak, *Założenia aksjologiczne postępowania cywilnego – propozycja sformułowania kryteriów aksjologicznej oceny regulacji procesowej*, w: *Założenia aksjologiczne nowelizacji KPC z 4 lipca 2019 r.*, Jurysprudencja nr 14, red. S. Cieślak, Łódź 2021, s. 14 i n.

Wyrok wydany po latach, ale przez skład kolegiálny, nawet najdoskonalszy pod względem jurydycznym, może mieć już wówczas jedynie wartość papierową. W okresie pandemii trzeba więc pogodzić obie te wartości rzetelnego procesu, czyli zarówno efektywność postępowania, jak i zapewnienie odpowiedniej jakości orzeczeń sądowych.

Zdecydowanie jednak dalej idące zmiany i trudne do pogodzenia z art. 182 Konstytucji ustawodawca wprowadza w odniesieniu do składów ławniczych¹⁴, eliminując w praktyce ich udział, co słusznie budzi liczne zastrzeżenia i wątpliwości natury aksjologicznej i konstytucyjnej. Niezależnie też od panujących warunków epidemiologicznych warto rozważyć zakres czasowy wprowadzonych zmian, ich celowość i potrzebę utrzymywania tych zmian nie tylko w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19, ale i potrzebę tych zmian także w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich.

3. SKŁADY JEDNOOSOBOWE *VERSUS* KOLEGIALNE

Procedura rozstrzygania spraw w sądzie odwoławczym w składzie kolegiálnym ma niewątpliwie długą tradycję. O zasadzie kolegiálności pisał już w 1930 r. E. Wańkowski, wskazując, że sędzia, który wie, że stoi za nim całe kolegium dzielące z nim odpowiedzialność, czuje się bardziej niezawisły i działa swobodniej niż wtedy, gdy wyrokuję jednoosobowo¹⁵. Poza tym nie można pomijać, że kolegiálność przy rozpoznawaniu spraw sądowych stanowi ważną gwarancję niezawisłości sędziowskiej¹⁶. O ile bowiem czasem rzeczą łatwą może być wywarcie nacisku na jednego sędziego, o tyle już znacznie trudniej wpłynąć na cały skład.

Nie ulega też wątpliwości, że kolegiálność składu służy podniesieniu jakości orzecznictwa, wzmacnia funkcję kontrolną sądów drugiej instancji, albowiem orzeczenie jest wynikiem dokładnego omówienia sprawy przez sędziów, co sprzyja wszechstronnemu jej naświetleniu z różnych punktów widzenia, czasem zestawieniu różnych możliwych sposobów wykładni przepisów i w rezultacie służy sprawiedliwemu orzeczeniu. Nie bez przyczyny orzeczenie kolegiálne jest traktowane jako gwarancja sprawiedliwego orzeczenia¹⁷. Kolegiálne orzekanie powinno zapewniać bardziej staranne i wszechstronne rozważenie spraw¹⁸.

Kolegiálność składu jest uznawana za jedną z gwarancji niezawisłości i bezstronności sędziowskiej¹⁹ oraz służy pluralizacji orzeczenia. W trakcie narady roz-

¹⁴ R. Piotrowski (red.), *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2021; T. Zembrzowski, *Przeciwdziałanie i zwalczanie epidemii COVID-19 w postępowaniu cywilnym, czyli pożegnanie z kolegiálnością orzekania*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1, s. 67.

¹⁵ E. Wańkowski, *Zasady procesu cywilnego*, „Rocznik Prawniczy Wileński” 1930, s. 329.

¹⁶ A. Łazarska, *Niezawistość sędziowska...*, op. cit., s. 543.

¹⁷ L. Rosenberg, K.H. Schwab, P. Gottwald, *Zivilprozessrecht*, München 2010, s. 596.

¹⁸ E. Wańkowski, *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1932, s. 106.

¹⁹ A. Łazarska, *Niezawistość sędziowska...*, op. cit., s. 546; E. Wengerek, *Zasada kolegiálności...*, op. cit., s. 480 i n.; G. Artymiak, *Pojęcie, zakres, definicja zasady kolegiálności...*, op. cit., s. 1364 i n.

ważane są racje za i przeciw konkretnemu rozstrzygnięciu, co pozwala naświetlić różne punkty widzenia i usystematyzować dyskusję. Zasadnicze znaczenie ma nie tyle sama narada i głosowanie nad wyrokiem, co przedstawienie różnych stanowisk podczas narady i w czasie roztrząsania samego rozstrzygnięcia. Pluralizacja rozstrzygnięcia z kolei przyczynia się do stabilizacji orzecznictwa oraz istotnie zwiększa szansę wydania prawidłowego rozstrzygnięcia. Mimo tych niewątpliwych zalet systemu kolegiального, zapewne z przyczyn pragmatycznych, rozpoznawanie spraw cywilnych przed sądem pierwszej instancji, co do zasady, odbywa się w składzie jednoosobowym²⁰.

E. Waśkowski wymienia także wady systemu kolegiального. Sąd jednoosobowy rozpoznaje sprawy szybciej, podczas gdy ich rozpatrywanie przez kolegium wymaga więcej czasu w celu zapoznania się sędziów z materiałem procesowym i wspólnego omówienia sprawy. Poza tym, jak podnosi Waśkowski, zdarza się w praktyce, że w kolegium jeden sędzia liczy na drugiego i w praktyce to przewodniczący lub sędzia referent rozstrzygają, do którego zdania przyłączają się inni sędziowie²¹. Niemniej porównanie wad i zalet zasady kolegialności i jednoosobowości Waśkowski rozstrzyga na rzecz kolegialności, ponieważ daje ona w większym stopniu gruntowne, sumienne i sprawiedliwe rozstrzygnięcie sprawy. Natomiast zasadę jednoosobowości można wprowadzić dla drobnych i nieskomplikowanych spraw, które wymagają uproszczonego postępowania i szybkiego zakończenia, mogą być z większym powodzeniem rozstrzygane jednoosobowo przez sędziów, dla stron dostępiejszych i lepiej ich znających²².

Takie też poglądy wytyczyły na kolejne kilkadziesiąt lat model kolegialny w sądzie drugiej instancji. W sądzie drugiej instancji ustawodawca zdecydował się bowiem na wprowadzenie składów kolegialnych i do tego składających się z sędziów zawodowych. Niemniej również w tym zakresie ustawa przechodziła ewolucję. W postępowaniu uproszczonym, z uwagi na ekonomię procesową, wprowadzono skład jednoosobowy (art. 505(10)§ 1 k.p.c.). Poza tym w następstwie zmian wprowadzonych Ustawą z 4 lipca 2019 r.²³ przyjęto, że sąd rozpoznaje sprawę w składzie trzech sędziów. Na posiedzeniu niejawnym zaś sąd orzeka w składzie jednego sędziego, z wyjątkiem jednak wydania wyroku (art. 367 § 3 k.p.c.). Ta ewolucja pokazuje stopniowe odchodzenie z przyczyn pragmatycznych i ze względu na ekonomię procesową od składów kolegialnych na rzecz składów jednoosobowych w drobnych, nieskomplikowanych sprawach.

Podobne zresztą tendencje można obserwować w innych systemach. Przykładowo w modelu niemieckim wprowadzono możliwość przekazania sprawy

²⁰ A. Łazarska, w: *Kodeks postępowania cywilnego, t. I Komentarz*, red. T. Szancitko, Warszawa 2019, s. 160.

²¹ E. Waśkowski, *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1932, s. 106.

²² Ibidem, s. 106–109; A. Olaś, *Kolegialność a jednoosobowość – skład sądu I instancji w procesie cywilnym: doświadczenia i perspektywy*, „Polski Proces Cywilny” 2020, nr 3, s. 497 i n.

²³ Ustawa z 4 lipca 2019r o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2019 r., poz. 1469.

sędziemu w składzie jednoosobowym (*einen entscheidenden Einzel- Richter*). Ustawa określa jednak sytuacje, kiedy takie przekazanie jest możliwe (§ 526 i 527 ZPO)²⁴.

Niewątpliwie więc kolejne zmiany dotyczące oznaczenia składów były potrzebne. Wątpliwość dotyczy jedynie tego, czy nie należało jednak pozostawić jako zasady składów kolegialnych w sądach drugiej instancji, a szerzej i elastycznie uregulować sytuacje, kiedy sąd może przekazać sprawę do składu jednoosobowego. Choć pewnie biorąc pod uwagę obciążenie sądów drugiej instancji, decyzje w tym zakresie i tak byłyby cedowane na sędziów referentów. W praktyce więc to sędzia referent proponowałby kolegium rozstrzygnięcie danej sprawy w kolegiальnym lub jednoosobowym składzie. Z przyczyn zatem zapewne pragmatycznych i dążenia także do odciążenia sądów, przyjęto odmienne założenia.

Wydaje się jednak, że nawet przy przyjęciu jako zasady orzekania jednoosobowego powinny istnieć mechanizmy gwarantujące możliwość ustanowienia składu kolegiального w zależności od rodzaju czy charakteru sprawy. Istotne jest więc to, aby wprowadzić takie unormowania, które w pełni zabezpieczą prawa stron na wypadek, gdyby faktycznie sprawa wymagała takiego składu kolegiального oraz umożliwiła referentowi takie poszerzenie składu.

4. KOLEGIALNOŚĆ SKŁADÓW A LOSOWY PRZYDZIAŁ SPRAW

Problematyka składu sądu jest ściśle powiązana z regulacjami ustrojowymi dotyczącymi podziału spraw pomiędzy sędziów. Kolegialne orzekanie w sądzie drugiej instancji znacząco skomplikowało wprowadzenie losowego przydziału spraw sędziom. Od 12.08.2017 r. do Ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych wprowadzono zasadę losowego przydziału spraw, która została wyrażona w art. 47a § 1 p.u.s.p., zgodnie z którym: sprawy są przydzielane sędziom i asesorum sądowym losowo, w ramach poszczególnych kategorii spraw, chyba że sprawa podlega przydziałowi sędziemu pełniącemu dyżur²⁵. Tak zwany losowy system przydziału spraw określa zasady m.in. sposobu losowania spraw, ustalania składów wieloosobowych, podziału spraw na kategorie, w których dokonuje się losowego przydziału spraw, zmniejszenia przydziału spraw ze względu na pełnione funkcje i usprawiedliwione nieobecności oraz inne zasady dotyczące zastępstw czy dyżurów. Kompetencje do określenia tych zasad zyskał w szerokim zakresie minister sprawiedliwości, choć podział spraw w sądach to rdzenny obszar objęty niezawisłością sędziowską²⁶. System ten został wprowadzony, aby zapewnić transparentność, obiektywność i uniknąć manipulacji przy wyznaczaniu składu sądu i w ten sposób zapewnić gwarancje prawa do ustawowego sędziego. Członków składu orzekają-

²⁴ L. Rosenberg, K.H. Schwab, P. Gottwald, *Zivilprozessrecht...*, op. cit., s. 596.

²⁵ Ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2020 r., poz. 2072 ze zm.), dalej jako p.u.s.p.

²⁶ A. Łazarska, *System losowego przydziału spraw w praktyce*, Lex 2019, wersja online.

cego wyznacza więc losowo system teleinformatyczny, służący do losowego przydziału spraw i zadań (art. 47a ustawy prawo ustroju sądów powszechnych)²⁷.

System losowego przydziału spraw nie został jednak dostosowany do wieloosobowych wydziałów odwoławczych i kolejalnych składów. W sądach odwoławczych nie został przyjęty bowiem podział na tak zwane stałe składy, lecz losowany jest zarówno referent, jak i pojedynczo sędziowie uzupełniający skład²⁸. Jeśli więc w danym wydziale orzeka jednocześnie kilkunastu sędziów, to oznacza, że sędziowie są losowani we wszystkich możliwych konfiguracjach osobowych do składów. Na wokandzie w ciągu jednego dnia może być więc pięć spraw wyznaczonych na rozprawę, ze składami złożonymi z różnych sędziów, co oczywiście poza trudnościami logistycznymi, dezorganizacją czasu pracy stwarza również zagrożenie dla zdrowia w okresie pandemii.

Wskutek licznych uwarunkowań związanych z systemem losowania składów także w sądach drugiej instancji dochodziło do komplikacji praktycznych, związanych choćby z zapewnieniem jednolitości składów na sesjach. Szczególnie zaś w okresie pandemii brak możliwości ustanowienia tak zwanych stałych składów stał się dla sądów i sędziów dużą uciążliwością. Wyzwaniem organizacyjnym jest w tych warunkach również konieczność wyznaczania zastępstw sędziów w przypadku choroby lub nieobecności, szczególnie że system losujący wyznacza sędziów niejako na zapas, podczas gdy sprawy są rozpoznawane w ciągu kilku lub kilkunastu tygodni, a nawet miesięcy, kiedy już wylosowani sędziowie mogą być nieobecni w pracy przykładowo z powodu choroby czy urlopu. Losowanie dotyczy każdej bez wyjątku sprawy, co w przypadku wieloosobowych wydziałów odwoławczych powodowało liczne perturbacje organizacyjne.

5. ZARZĄDZENIE ROZPOZNANIA SPRAWY W SKŁADZIE TRZECH SĘDZIÓW

Wskazane zostało, że wskutek nowelizacji zdecydowano, iż obecnie w sądzie drugiej instancji sprawy będą rozpoznawane w składzie jednego sędziego. Wprowadzono jednak możliwość odstępstwa od tej sytuacji. Prezes sądu może zarządzić rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów. Zgodnie ze zmienionym art. 15zzs¹ ust. 1 pkt 4 ustawy w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich, w sprawach rozpoznawanych według przepisów Ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, w pierwszej i drugiej instancji sąd rozpoznaje sprawy w składzie jednego sędziego; prezes sądu może zarządzić rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów, jeżeli uzna to za wskazane ze względu na szczególną zawilgość lub precedensowy charakter sprawy.

²⁷ Ibidem; M. Pytlewska, *System Losowego Przydziału Spraw jako gwarancja bezstronnego prawa do sądu w kontekście Unii Europejskiej*, „Prawo w Działaniu” 2019, nr 40, s. 265 i n.; P. Rygiel, *Losowy przydział spraw cywilnych w sądzie drugiej instancji*, „Przegląd Sądowy” 2019, nr 2, s. 40.

²⁸ A. Łazarska, *System losowego...*, op. cit.

Przepis ten jest wzorowany na regulacji art. 47 § 4 k.p.c., który przewiduje, że w pierwszej instancji prezes sądu może zarządzić rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów, jeżeli uzna to za wskazane ze względu na szczególną zawieszoność lub precedensowy charakter sprawy. Przepis ten na gruncie postępowania przed sądem pierwszej instancji w istocie miał wyjątkowe, wręcz ekstraordynaryjne zastosowanie²⁹. W judykaturze wskazuje się, przepis ma charakter ustrojowy, skoro decyduje o składzie sądu, jednak wywiera skutki procesowe, skoro decyduje o prawidłowości składu sądu, z czym związana jest sankcja nieważności postępowania³⁰.

Ponadto przepis ten wskazuje dwie niedookreślone przesłanki, jakimi są szczególna zawieszoność sprawy lub precedensowy charakter. Każda z tych przesłanek ma charakter samodzielny i może być podstawą do wyznaczenia składu. W doktrynie wskazuje się, że sprawa jest skomplikowana, gdy jest na przykład wielowątkowa, gdy występują: kumulacja roszczeń, współuczestnictwo lub zachodzi konieczność zatasowania prawa obcego³¹. Przepis nie ogranicza zawieszoności tylko do kwestii prawnych, ale mogą to być również problemy faktyczne czy konieczność prowadzenia złożonego postępowania dowodowego lub wielotomowość akt, a co za tym idzie – materiału procesowego. Druga przesłanka to precedensowy charakter. Chodzi to o potrzebę rozwiązania jakichś złożonych kwestii wykładni prawa czy wytyczenia linii orzeczniczych. Sprawa nie musi być zawieszona, ale ze względu na występowanie w niej nowych i istotnych zagadnień, wymaga rozpatrzenia szczególnie wnikliwego i dojrzałego, opartego na dużej znajomości prawa³². Przykładowo w sprawach kredytowych rozstrzygnięcie sądu może rzutować na tysiące innych spraw. Istotne będą więc: wpływ danej sprawy na życie społeczne i gospodarcze czy ranga społeczno-prawna danej sprawy. Co więcej, z perspektywy danego wydziału przepis ten może mieć fundamentalne znaczenie dla zapewnienia jednolitości orzecznictwa. Często zdarza się, że indywidualnie sędziowie wydają różne orzeczenia na bazie tożsamego stanu faktycznego. Wyeliminowaniu tych rozbieżności mogłoby służyć wydanie orzeczenia w składzie kolegiąlnym. W tym sensie rozstrzygnięcie danej sprawy może mieć precedensowe znaczenie.

6. CHARAKTER ZARZĄDZENIA PREZESA SĄDU O WYZNACZENIU SKŁADU

Wątpliwości może budzić charakter zarządzenia prezesa sądu. W doktrynie brakuje klasyfikacji przedmiotowego zarządzenia. Umieszczenie normy kompetencyjnej w Kodeksie postępowania cywilnego wskazywać może na procesową naturę tego

²⁹ A. Łazarska, w: *Kodeks postępowania cywilnego, t. I Komentarz*, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, s. 160.

³⁰ Uwagi na tle art. XII PWKPC, uchwała SN z 21.07.1966 r., III CZP 62/66, OSNCP 1966, nr 12, poz. 212.

³¹ A. Harla, *Charakter precedensowy sprawy cywilnej w rozumieniu k.p.c. – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, „Przegląd Sądowy” 2001, nr 4, s. 23; M. Jędrzejewska, J. Gudowski, *Kodeks postępowania...*, op. cit., s. 264–265.

³² M. Jędrzejewska, J. Gudowski, *Kodeks postępowania...*, op. cit., s. 264–265.

zarządzenia. W judykaturze natomiast wskazuje się, że przykładowo zarządzenie takie w trybie procesowym, na skutek zmiany okoliczności, może być uchylone (art. 359 § 1 k.p.c. w zw. z art. 362 k.p.c.)³³. Wydaje się jednak, że z uwagi na charakter i umiejscowienie w Kodeksie postępowania cywilnego, ma ono procesowo-ustrojową naturę.

Nie ulega też wątpliwości, że zarządzenie, o którym mowa we wskazanym przepisie, w żadnej mierze nie mieści się w ramach nadzoru administracyjnego. Prezes sądu jest organem sądu, powołanym do kierowania sądem i reprezentowania go na zewnątrz (art. 22 u.p.u.s.p.). Prezes pełni również czynności z zakresu wewnętrznego nadzoru administracyjnego. Zgodnie z art. 8 i 9 u.p.u.s.p. minister sprawiedliwości sprawuje nadzór administracyjny nad sądami. Działalność administracyjna sądów polega na zapewnieniu odpowiednich warunków techniczno-organizacyjnych oraz majątkowych funkcjonowania sądu i wykonywania przez sąd zadań, o których mowa w art. 1 § 2 i 3; zapewnieniu właściwego toku wewnętrznego urzędowania sądu, bezpośrednio związanego z wykonywaniem przez sąd zadań, o których mowa w art. 1 § 2 i 3 u.p.u.s.p. W myśl art. 9 a § 1 u.p.u.s.p. wewnętrzny nadzór administracyjny nad działalnością sądów, o której mowa w art. 8 pkt 2, sprawują prezesi sądów³⁴.

Jak zaś wskazał Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 25 maja 2016 r.³⁵, sędzia, podlegając nadzorowi administracyjnemu, czy to ministra sprawiedliwości, czy to właściwego prezesa, nie może zostać pozbawiony gwarancji niezawisłego orzekania. „Konstytucyjna zasada niezawisłości powinna być rozumiana jako niezawisłość od wszelkich organów, tak sądowych, jak i pozasądowych. Nadzór administracyjny nie może abstrahować od specyfiki władzy sądowniczej i jej konstytucyjnej cechy szczególnej, jaką jest niezależność. Dlatego, oceniając model nadzorczy, nie można zasady równoważenia się władz wynikającej z art. 10 Konstytucji RP odczytywać wyłącznie jako wzajemnego hamowania się władz, lecz należy przyznać prymat zasadzie separacji, czyli izolacji władzy sądowniczej od pozostałych władz”³⁶. W doktrynie jednoznacznie negatywnie ocenia się nadzór jako sprzeczny z zasadą określoności i proporcjonalności. R. Piotrowski uznaje, że ustawodawca, wprowadzając instytucję nadzoru zwierzchniego ministra sprawiedliwości, nadmiernie ingeruje w sferę niezależności sądów, narażając niezawisłość sędziowską w sposób nieproporcjonalny do zamierzonego celu³⁷.

Trudno też byłoby zakwalifikować zarządzenie o wyznaczeniu składu jako zarządzenie nadzorcze, albowiem nie dotyczy ono czynności administracyjnych. Inne są jego cel i podstawa normatywna, dotyczy ono przydziału spraw, który to obszar należy do rdzennego obszaru niezawisłości sędziowskiej.

³³ Tak uchwała SN z 18.12.2014 r., III SZP 3/14, OSNP 2015, nr 9, poz. 129.

³⁴ R. Piotrowski, *Sędziowie a władza wykonawcza*, „Studia Iuridica” 2008, r. XLVIII, s. 202; idem, *Status ustrojowy sędziego a zakres i charakter zarządzeń nadzorczych*, w: *Pozycja ustrojowa sędziego*, red. R. Piotrowski, Warszawa 2015, s. 177.

³⁵ Wyrok TK z 26 maja 2016r., Kp5/15, OTK.

³⁶ A. Łazarska, *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012, s. 161.

³⁷ R. Piotrowski, *Sędziowie a władza wykonawcza...*, op. cit., s. 202; idem, *Status...*, op. cit., s. 177.

Prezes sądu nie może również wyznaczyć konkretnego sędziego (sędziego X czy sędziego Y) do rozstrzygnięcia danej sprawy. Tę kwestię regulują bowiem przepisy ustrojowe dotyczące podziału zadań pomiędzy sędziów, a konkretnie dotyczące losowania składów orzekających. Zarządzenie prezesa może więc jedynie dotyczyć abstrakcyjnego wyznaczenia składu trzyosobowego.

Zasadnicza wątpliwość dotyczy tego, czy prezes sądu powinien oceniać merytorycznie sprawę, czy ma do tego uprawnienia i kompetencje? W judykaturze wskazuje się, że decyzja o wyznaczeniu składu jest suwerenną decyzją prezesa, choć prezes nie ma w tym zakresie swobodnego uznania, lecz opiera się na ściśle określonych przesłankach³⁸. W doktrynie zdecydowanie wyklucza się, aby zarządzenie prezesa miało blankietowy charakter. Zarządzenie to nie może mieć charakteru ogólnego, a każdorazowo winno być wydane przez prezesa do konkretnej sprawy³⁹. Taka wykładnia tegoż przepisu nakazywałaby więc uznać, że prezes sądu powinien każdorazowo ocenić każdą sprawę wpływającą do sądu i ocenić, czy nie zachodziłaby potrzeba wyznaczenia składu trzech sędziów.

Jest jednak oczywiste, że prezes sądu nie analizuje spraw wpływających do poszczególnych sędziów, a nawet wydziałów, co więcej, dokonywanie takich analiz można uznać za naruszenie zasady niezawisłości sędziowskiej. Skąd więc prezes sądu ma czerpać wiedzę na temat spraw wpływających do sądu i czy faktycznie powinien decydować o składzie sądu? Czy jest w stanie bez specjalistycznej wiedzy ocenić szczególną zawłość sprawy? Te wątpliwości już tylko świadczą o nieprzydatności, a raczej nieadekwatności tej regulacji.

Jest oczywiste, że to nie prezes, lecz wyznaczony sędzia – referent wylosowany do danej sprawy – potrafi ocenić, czy w sprawie zachodzi potrzeba wyznaczenia składu trzech sędziów. Sędzia powinien więc przedstawić prezesowi wniosek o wyznaczenie takiego składu, argumentując go ziszczeniem się wspomnianych powyżej przesłanek. Pytanie, czy może to również uczynić przewodniczący wydziału, gdy w momencie rejestrowania sprawy, czy uzupełniania jej braków formalnych, uzna, że ma ona zawły lub precedensowy charakter? Może być też tak, że już z pozwu będzie wynikać wniosek powoda o wyznaczenie składu kolegialnego ze wskazaniem argumentacji. W judykaturze wskazuje się również, że prezes sądu nie może delegować kompetencji do zarządzenia rozpoznania sprawy w składzie trzech sędziów zawodowych na inny podmiot, na przykład na przewodniczących wydziałów⁴⁰.

Podobnie też jak prezes sądu, również przewodniczący wydziału nie jest w stanie ocenić na podstawie pobieżnej analizy charakteru danej sprawy. Szczególnie, że w grę może wchodzić analiza złożonej materii z różnych dziedzin i obszarów prawa, wymagająca nierzadko specjalizacji. Innymi słowy, ocena przesłanki tak szczególnej zawłości, jak i precedensowego charakteru sprawy z uwagi na konieczność analizy sprawy zawsze i bezwzględnie powinna być zastrzeżona wyłącznie dla sędziego referenta.

³⁸ Postanowienie SN z 6.12.2017 r., III PK 34/17, *Legalis*.

³⁹ T. Żyżnowski, *Kodeks postępowania...*, op. cit., s. 277.

⁴⁰ Wyrok SN z 27 maja 1971 r., II CR 122/71, *Legalis*.

Przemawiają za tym racje związane z sędziowskim kierownictwem postępowaniem. Właściwe rozumienie znaczenia zasady sędziowskiego kierownictwa postępowaniem wymaga, aby wszystkie czynności w sprawie od momentu jej wpłynięcia do sądu właściwego wykonywał sędzia referent. Przede wszystkim zaś powinien on zbadać sprawę przedwstępnie i jeśli jest to potrzebne, wydać odpowiednie zarządzenia. Referent powinien także dokonywać dekretacji pozwu i wyznaczenia sprawy na termin rozprawy. Przewodniczący wydziału jest bowiem jedynie organem administracyjno-sądowym, jego uprawnienia właśnie z tej sfery określa regulamin sądowy⁴¹.

Przepis ten z przyczyn pragmatycznych będzie trudny w praktycznej aplikacji i być może z tych też powodów art. 47 § 4 k.p.c. nie był zbyt często wykorzystywany. Nie można też pominąć, że może on kolidować z zasadą niezawisłości sędziowskiej. Jak bowiem pogodzić taką sytuację, kiedy sędzia referent uznaje sprawę za precedensową, a prezes sądu takiej oceny nie podziela.

Trudno też byłoby zaakceptować taką wykładnię, że prezes sądu mógłby nie uwzględnić złożonego wniosku przez sędziego. Choć przepis stanowi, że prezes sądu „może” zarządzić rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów, to jednak gdy ocena sędziego referenta wskazuje na zaistnienie ustawowych przesłanek, czynność wyznaczenia składu sądu powinna mieć wyłącznie techniczny charakter. Jeszcze więcej wątpliwości budzi możliwość uchylecia takiego zarządzenia przez prezesa sądu. Z tych przyczyn należy postulować, o czym będzie mowa dalej, zmianę tego przepisu. Szczególnie biorąc pod uwagę fakt wzmocnienia imperium ministra nad sądami jako, że ostatnie zmiany Prawa o ustroju sądów powszechnych⁴² wzmocniły zasadniczo kompetencje ministra sprawiedliwości, który zyskał całkowitą dowolność w obsadzie podstawowych stanowisk prezesów i wiceprezesów wszystkich sądów oraz decydowanie o ich odwołaniu. Wzmocnieniu uległy również uprawnienia nadzorcze ministra sprawiedliwości wobec prezesów sądów i sędziów funkcyjnych, co sprawia, że obecnie art. 47 § 4 k.p.c. i jego procesowe znaczenie należy odczytywać już w zupełnie zmienionym kontekście ustrojowym.

7. MOŻLIWOŚĆ UCHYLENIA PRZEZ PREZESA SWOJEGO ZARZĄDZENIA

Jak zostało powiedziane, decyzja w sprawie wyznaczenia składu jest podejmowana przez prezesa sądu w drodze zarządzenia. W judykaturze wskazuje się, że jest to zarządzenie, które w trybie procesowym, na skutek zmiany okoliczności może być uchylone (art. 359 § 1 k.p.c. w zw. z art. 362 k.p.c.)⁴³. Sąd Najwyższy w uchwale z 18 grudnia 2014 r. wskazał na pragmatyczne przyczyny, iż w toku postępowania

⁴¹ S. Koniuszewski, *Przewodniczący wydziału a przewodniczący rozprawy*, „Głos Sądownictwa” 1937, nr 7–8, s. 471.

⁴² Ustawa z 12.07.2017 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1452).

⁴³ Tak uchwała SN z 18.12.2014 r., III SZP 3/14, OSNP 2015, nr 9, poz. 129.

może się okazać, że ze względu na zmianę okoliczności sprawa może przestać być zawita, przykładowo na skutek cofnięcia powództwa, przekształceń podmiotowych lub przedmiotowych, zmiany stanu prawnego, podjęcia uchwały przez Sąd Najwyższy lub Trybunał Sprawiedliwości UE. W takiej sytuacji prezes jest uprawniony do uchylenia zarządzenia wydanego na podstawie art. 47 § 4 k.p.c., następstwem czego będzie „powrót” do rozpoznania sprawy przez skład określony w ustawie.

Ten pogląd może być z pewnością uznany za kontrowersyjny. Zaakceptowanie takiej wykładni dawałoby prezesowi sądu możliwość ingerencji w sferę objętą niezawisłością sędziowską i dowolną ocenę, czy sprawa w dalszym ciągu jest zawita i czy ma precedensowy charakter. Takiej więc wykładni sprzeciwia się poszanowanie niezawisłości sędziowskiej oraz gwarancji prawa do ustawowego sędziego (art. 45 ust. 1 Konstytucji), które zapewniają jednostce ochronę przed arbitralną zmianą składu sądu. Ponadto z ustawy prawo o ustroju sądów powszechnych wynika zasada niezmienności składu (art. 47 b u.p.s.p). Zgodnie z tym przepisem zmiana składu sądu może nastąpić tylko w wypadku niemożności rozpoznania sprawy w dotychczasowym składzie albo długotrwałej przeszkody w rozpoznaniu sprawy w dotychczasowym składzie. Skoro więc wyznaczenie składu przez prezesa na podstawie art. 47 § 4 k.p.c. ma charakter normy ustrojowej, to zarządzenie takie nie może być uchylone w trybie w istocie procesowym (art. 359 § 1 k.p.c.), gdyż w ten sposób przepisy te służyłyby obejściu przepisów ustrojowych, i do tego rangi istotnej, bo odnoszącej się do składu sądu.

Ponadto, jak przyjął Sąd Najwyższy w innej uchwale z 5.12.2019 r., w sprawie III UZP 10/19, ustawodawca wprowadził zasadę niezmienności składu, aby zapewnić sprawność postępowania, podkreślając, że raz wylosowany skład (a zatem ustawodawca odnosił tę zasadę na etapie projektowania przepisów już do składu wylosowanego, jeszcze przed podjęciem przez niego jakichkolwiek czynności w sprawie) nie powinien ulegać zmianie aż do zakończenia sprawy. Przy czym wyjątki od zachowania tej zasady zostały przewidziane w ustawie i były podyktowane względami organizacyjnymi oraz sprawnością postępowania⁴⁴. Sąd Najwyższy w tym orzeczeniu wskazał na aksjologiczne i ustrojowe znaczenie zasady niezmienności składu.

Nie ma więc podstawy do rozszerzającej wykładni art. 47 § 4 k.p.c., tym bardziej że sprzeciwia się temu również poszanowanie niezawisłości sędziowskiej. Sędziowie nie mają też obowiązku informowania prezesa sądu o przebiegu czynności czy zmianie okoliczności sprawy (w rozumieniu art. 359 § 1 k.p.c.). Dlatego przepis ten należy interpretować w sposób zawężający, co więcej, zarządzenie prezesa nie podlega uzasadnieniu i zaskarżeniu. Odmierna wykładnia narusza art. 45 ust. 1 Konstytucji i prawo niezawisłego sądu.

⁴⁴ Uchwała SN z 5.12.2019 r., III UZP 10/19.

8. WYŁOSOWANE SKŁADY – STAN PRZEJŚCIOWY

Zasadniczy problem powstaje w sytuacji, gdy w sądach odwoławczych zostały już wylosowane do spraw składy kolegalne. Jak zostało wskazane, system SLPS losuje sprawy sędziom „na zapas” i to wiele więcej spraw, aniżeli sędziowie są w stanie zakończyć w ciągu danego miesiąca. Skutkiem tego jest wyznaczanie składów i referentów do spraw, które mogą być rozpoznawane przez sąd nawet za rok. Powstaje więc pytanie, czy wprowadzona regulacja nie koliduje jednak z zasadą niezmienności składu, albowiem wprowadza zmiany ze skutkiem natychmiastowym także do tych spraw, w których składy zostały już wylosowane i w których sprawy były rozstrzygane w kolegalnym składzie. Zgodnie z art. 6 ust. 2 Ustawy z 28 maja 2021 r. sprawy, które przed dniem wejścia w życie tej ustawy sąd rozpoznawał w składzie innym niż jednego sędziego, w dalszym ciągu prowadzone są przez tego sędziego, któremu sprawa została przydzielona jako referentowi, do zakończenia sprawy w danej instancji.

Dokonując wykładni tych przepisów, nie można pomijać zasady niezmienności składów sądu. Zasada ta jest również gwarancją niezawisłości sędziowskiej. Z art. 47 b ustawy prawa o ustroju sądów powszechnych wynika z kolei, że zmiana składu sądu może nastąpić tylko w wypadku niemożności rozpoznania sprawy w dotychczasowym składzie albo długotrwałej przeszkody w rozpoznaniu sprawy w dotychczasowym składzie. Przepis art. 47a stosuje się odpowiednio. Wyjątek od tej reguły wprowadza więc art. 6 ust. 2 Ustawy z 28 maja 2021 r., który pozwala niejako kontynuować te sprawy w składzie jednoosobowym – składającym się z referenta przydzielonego do danej sprawy. Powstaje więc pytanie, czy taka zmiana jest dopuszczalna i czy w tych postępowaniach nie powinno się jednak kontynuować postępowań w składach kolegalnych.

Na tym tle pojawił się pogląd⁴⁵, że nowelizacja ta ingeruje w zasadę ciągłości i niezmienności składu sądu rozpoznającego sprawę. Tym samym dochodzi do sprzeczności, albowiem zmiana składu sądu może nastąpić tylko w wypadku trwałej albo długotrwałej przeszkody w rozpoznaniu spraw w dotychczasowym składzie (art. 47b § 1 u.p.s.p.) lub przeszkody o charakterze nagłym (art. 47b § 2 u.p.s.p.), gdy konieczność podjęcia czynności w sprawie wynika z odrębnych przepisów lub przemawia za tym względ na sprawność postępowania. Przeszkody te powinny mieć charakter rzeczywisty, a nie być wykreowane przez ustawodawcę na użytek realizacji innych celów polityczno-procesowych⁴⁶.

⁴⁵ Rekomendacje Stowarzyszenia Sędziów Polskich Iustitia, iustitia.pl/dzialalnosc/opinie-i-raporty/4195-rekomendacje-stowarzyszenia-sedziow-polskich-iustitia-w-sprawie-stosowania-przepisow-ustawy-z-dnia-28-maja-2021-r-o-zmianie-ustawy-kodeks-postepowania-cywilnego (dostęp: 7.06.2022).

⁴⁶ Ibidem: „Z tych przyczyn Stowarzyszenie rekomenduje: dalsze rozpoznanie sprawy według zasad dotychczasowych z uwagi na niekonstytucyjność powyższych regulacji; za dopuszczalne uznaje rozpoznanie takich spraw w składach dotychczasowych, po uprzednim wydaniu zarządzenia przez prezesa sądu, z uwagi na fakt, że samo wprowadzenie zmian covidowych należy traktować jako szczególną zawilóść lub precedensowy charakter sprawy, z przyczyn opisanych wyżej. w przypadku odmowy uwzględnienia takiego wniosku rekomenduje zwrócenie się z pytaniem prawnym do SN lub pytaniem prejudycjalnym do TSUE i wstrzymanie się z dalszym rozpoznaniem spraw, do czasu rozstrzygnięcia powyższych zagadnień prawnych”.

Niewątpliwie ustawa odstępuje w pewnym zakresie od zasady niezmienności składów, ingerując w niezawisłość sędziowską. Uzasadnieniem ma być przeszkoda trwała, jaką jest pandemia. Pandemia nie spowodowała jednak całkowitego zamknięcia sądów, a jedynie utrudnienia w organizacji pracy sądów, nie jest to więc przeszkoda trwała, a raczej przejściowa. Poszanowanie zasady niezawisłości sędziowskiej winno więc być uzasadnione w tym przypadku przez zachowanie zasady niezmienności składów w tych sprawach, w których doszło już do ukonstytuowania się składów i ich wylosowania. Problem bowiem w tych sprawach ma charakter przejściowy, dotyczy pewnej liczby spraw „starych”, w których wylosowano już składy. Prymat należy zatem nadać zasadzie niezmienności składów, z uwagi na jej gwarancyjne znaczenie. Nie sposób też odmówić słuszności stanowisku, że dokonana ustawą COVID-19 rezygnacja z zasady kolegialności ma nie tylko prospektywny, ale i retrospektywny charakter. Zaburzenie zasady stałości składu orzekającego wywołuje poważne zastrzeżenia ze względu na zmianę reguł postępowania w toku rozpoznawania spraw. Strona ma bowiem prawo oczekiwać, że kształt i reguły prowadzenia postępowania od początku aż do jego zakończenia nie ulegną zasadniczej zmianie⁴⁷. Szczególnie gdy sąd już kontynuuje rozpoczętą rozprawę po jej odroczeniu lub przeprowadził pewien zakres postępowania dowodowego. Racje poszanowania wartości prawa do ustawowego sądu powinny być w tym przypadku wysunięte na plan pierwszy, bez uszczerbku dla gwarancji rzetelnego procesu.

Z tych właśnie racji konstytucyjnych trudno zgodzić się z uchwałą Sądu Najwyższego z dnia 26 maja 2022 r.⁴⁸ zgodnie z którą jeżeli na podstawie art. 15zsz1 ust. 1 pkt 4 ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych prezes sądu zarządził rozpoznanie apelacji w składzie trzech sędziów, sprawa powinna zostać rozpoznana przez skład sądu złożony z dotychczasowego sędziego referenta, a pozostali sędziowie powinni zostać przydzieleni losowo zgodnie z art. 47a Prawa o ustroju sądów powszechnych. Zasada losowości składu nie powinna bowiem unicestwiać zasady niezmienności składu, która ma fundamentalne znaczenie dla poszanowania zasady niezawisłości sędziowskiej. Przepisy dotyczące losowania składów nie powinny być instrumentalnie wykorzystywane do odsuwania sędziów od orzekania czy manipulowania składem orzekającym. Raz ustanowiony i wyłoniony skład nie powinien być zmieniany, szczególnie że względy efektywności temu również się sprzeciwiają.

W praktyce wskazuje się również, że wprowadzenie tych zmian co składów osłabi kontrolę prawidłowości obsady składu w związku z zarzutami dotyczącymi wadliwości powołania sędziów i że stanowi to obniżenie standardu ochrony prawnej z uwagi na pozbawienie przez składy kolegialne kontroli prawidłowości procesu nominacyjnego jednego z członków składu, który został powołany na

⁴⁷ T. Zembrzusi, *Przeciwdziałanie i zwalczanie epidemii...*, op. cit., s. 69.

⁴⁸ Uchwała SN z 26 maja 2022r, III CZP 82/21, www.sn.pl.

urząd sędziego w wadliwych procedurach przy udziale „neo-KRS”⁴⁹. Procedura jednakże co do zasady nie wyklucza możliwości składania zastrzeżeń przez strony odnośnie do składu sądu czy nawet wniosku o wyłączenie sędziego w przypadku uzasadnionych wątpliwości co do jego bezstronności czy niezawisłości sędziowskiej. Bez znaczenia jest więc to, czy sprawa będzie rozstrzygana w składzie jednoosobowym, czy kolejalnym⁵⁰.

Zupełnie jednak inną rzeczą jest w obecnej sytuacji realność kontroli przebiegu procesów nominacyjnych wskutek mrozących działania sędziów i profesjonalnych pełnomocników gróźb postępowań dyscyplinarnych w wypadku podjęcia próby prounijnej wykładni między innymi art. 42a p.u.s.p., zgodnie z którym w ramach działalności sądów lub organów sądów niedopuszczalne było kwestionowanie umocowania sądów i trybunałów, konstytucyjnych organów państwowych oraz organów kontroli i ochrony prawa, ani też ustalanie lub ocena przez sąd powszechny lub inny organ władzy zgodności z prawem powołania sędziego lub wynikającego z tego powołania uprawnienia do wykonywania zadań z zakresu wymiaru sprawiedliwości. Wskutek nowelizacji tego przepisu tj. art. 42a⁵¹ p.u.s.p. poprzez dodanie się § 3 dopuszczalne będzie badanie spełnienia przez sędziego wymogów niezawisłości i bezstronności z uwzględnieniem okoliczności towarzyszących jego powołaniu i jego postępowania po powołaniu, na wniosek uprawnionego, o którym mowa w § 6, jeżeli w okolicznościach danej sprawy może to doprowadzić do naruszenia standardu niezawisłości lub bezstronności, mającego wpływ na wynik sprawy z uwzględnieniem okoliczności dotyczących uprawnio-

⁴⁹ Zdaniem K. Markiewicza: „Należy zauważyć, że zabieg ten jest dodatkowo groźny z tego względu, że orzekanie przez takie osoby w sądach odwoławczych, jako ostatniej instancji – a ich głównie problem dotyczy, z uwagi na regułę kolejalności składu sądów odwoławczych – skutkować może uznaniem orzeczeń przez nie wydanych za niebyłe. Raczej do wyjątków należeć będą sytuacje, gdy osoba, która została sędzią w ramach wadliwego konkursu, dojdzie do autorefleksyjnego wniosku, że odpowiedzialność za stabilność orzecznictwa i gwarancje prawa do sądu powinny skutkować powstrzymaniem się przez nich od orzekania. Takich przypadków w orzecznictwie sądów powszechnych nie znam. Za to znane są mi przypadki, gdy sędziowie prawidłowo powołani odmawiali sprawowania wymiaru sprawiedliwości z tak wadliwie powołanymi osobami, co na ogół skutkowało podjęciem co do nich czynności dyscyplinarnych. Pamiętać w związku z tym należy, że dotychczasowa praktyka rzeczników dyscyplinarnych polegająca na wszczynaniu postępowań dyscyplinarnych za wydanie orzeczenia będzie w istotny sposób ułatwiona przy rozpoznawaniu spraw w składzie 1 sędziego”, por. K. Markiewicz, *Wpływ regulacji...*, op. cit., s. 11.

⁵⁰ Dotychczas za „działania mające istnienie stosunku służbowego sędziego, skuteczność powołania sędziego, lub umocowanie konstytucyjnego organu Rzeczypospolitej Polskiej”, a więc za badanie, czy ktoś jest sędzią, przewidziane były najsurowsze kary dyscyplinarne – przeniesienie takiego sędziego na inne miejsce służbowe lub złożenie sędziego z urzędu. Znane są liczne przypadki spraw sędziów, wobec których wszczęto postępowanie dyscyplinarne za podejmowanie działań mających na celu kontrolę procesów nominacyjnych, por. <https://www.hfhr.pl/etpc-skarga-sedzia-juszczyszyn/> (dostęp: 7.06.2022). Ustawa z 20.12.2019 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 r., poz. 190 ze zm.).

⁵¹ Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o zmianie ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2022, poz. 1259).

nego oraz charakteru sprawy. W praktyce okaże się, czy taka kontrola spełni swoje gwarancyjne funkcje i zabezpieczy prawo strony do niezależnego sądu.

9. MANKAMENTY NOWYCH REGULACJI

Jak zostało wskazane, kwestia składu jednoosobowego czy kolegiального w sądzie drugiej instancji może być zagadnieniem dyskusyjnym. W okresie jednak pandemii należy całościowo spojrzeć na funkcjonowanie wydziałów odwoławczych oraz uwzględnić problemy, z jakimi borykają się sędziowie sądów odwoławczych wskutek wprowadzenia systemu losowego przydziału spraw.

Co do zasady, podzielić należy rozwiązanie, że sprawy w sądzie drugiej instancji (bez tworzenia skomplikowanych wyjątków) rozpoznaje z mocy ustawy sędzia w składzie jednoosobowym. Pozytywnie wypada ocenić, że ustawodawca, po pierwsze, nie wprowadził katalogu spraw wyłączonych spod tej regulacji, gdyż jak zawsze przy tworzeniu wszelkich katalogów, istnieje niebezpieczeństwo pominięcia czy niewyczerpującego dookreślenia spraw podlegających rozpoznaniu w innym składzie. Po drugie, tworzenie wyjątków od reguły, jak pokazuje dotychczasowe orzecznictwo w przedmiocie art. 47 k.p.c., z zasady zawsze prowadzi do sporów interpretacyjnych.

Co więcej, o tym, czy faktycznie sprawa jest złożona i wymaga rozpoznania w składzie kolegialnym, decydują konkretne okoliczności. Nawet więc zadekretowanie jako zasady, iż sprawy uproszczone są rozstrzygane w składzie jednoosobowym, nie oznacza, że wśród tych spraw nie ma spraw niezwykle złożonych. Trudno więc tworzyć abstrakcyjne przepisy, które byłyby podstawą ustawowego katalogu spraw, dla których należałoby ustanowić skład kolegialny.

Regulacja dotycząca wyznaczania składu sądu powinna bazować nie tyle na ścisłych regułach formalnych, ile na zaufaniu do sędziów. W tym przypadku jednak w regulacji tej takiego zaufania zabrakło. O kwestii wyznaczenia składu nie decyduje bowiem sędzia referent, wylosowany do sprawy, lecz prezes sądu. Prezes sądu zaś co do zasady nie ma kompetencji procesowych w danej sprawie, lecz jest zasadniczo organem nadzoru administracyjnego. Prezes nie powinien więc podejmować czynności wchodzących w zakres sprawowania urzędu przez sędziego. Przedmiotowa regulacja więc nie budziłaby może też aż tak dużych wątpliwości, gdyby kompetencja prezesa miała *stricte* techniczny wymiar i ograniczała się jedynie do dekretacji na podstawie wiążącego wniosku sędziego.

Niestety, takich przepisów brak, a dotychczasowa wykładnia art. 47 § 4 k.p.c., jak wskazano już w orzecznictwie, prowadzi do wniosku, że kompetencja prezesa ma charakter jego suwerennej decyzji, z czym jednak trudno się zgodzić. Taka regulacja zarówno z przyczyn pragmatycznych, jak i ustrojowych jest oderwana od realiów funkcjonowania sądów oraz niekonstytucyjna. *De lege ferenda* powinien być jednak wprowadzony przepis, że prezes sądu na wiążący go wniosek sędziego referenta zarządza rozpoznanie sprawy w składzie kolegialnym, a docelowo w ogóle należy zmienić ten model odstępując od decyzji prezesa.

10. WNIOSKI DE LEGE FERENDA

Poszukując zaś rozwiązań systemowych, także po okresie już pandemii należy zastanowić się jednak nad zupełnie innymi rozwiązaniami. Warto zauważyć, że w modelu niemieckim przyjęto odmienną zasadę. To skład kolegiálny może przekazać sprawę sędziemu do rozpoznania jednoosobowo, gdy taka sprawa była już jednoosobowo rozpoznawana w pierwszej instancji oraz gdy w sprawie nie ma ani prawnych ani faktycznych trudności i gdy nie ma ona istotnego znaczenia (§ 526 ZPO). W rezultacie o składzie sądu decyduje tu nie organ administracyjnego nadzoru, lecz skład kolegiálny – sąd, który po analizie sprawy podejmuje decyzję, aby przekazać ją do rozpoznania sędziemu jednoosobowo.

Taka regulacja pozwoliłaby zachować jako zasadę kolegialność w sądach drugiej instancji oraz pozostawałaby w zgodzie z zasadą niezawisłości sędziowskiej. Miałyby również tę zaletę, że to skład kolegiálny decydowałby o przekazaniu sprawy do składu jednoosobowego. W ten sposób zapewniono by wnikliwość i gruntowność oceny sprawy. Podstawą oceny byłyby: brak problematycznych kwestii prawnych czy faktycznych oraz brak istotnego znaczenia danej sprawy, a więc ustawowe przesłanki, a nie dowolna ocena sądu.

Obecna regulacja związana z zarządzeniem przez prezesa wyznaczenia składu kolegiálnego ma jeszcze jeden mankament. Zostało już wskazane, że regulacja art. 47 § 4 k.p.c. miała nikłe praktyczne zastosowanie. Wynikało to zarówno z powierzenia kompetencji w tym zakresie prezesowi sądu, jak i z rygorystycznie wąsko ujętych przesłanek dla wyznaczenia składu kolegiálnego. Przepis wymaga bowiem nie tylko występowania zawichości sprawy, co – szczególnej zawichości. Tymczasem w sądach zazwyczaj dominują sprawy skomplikowane – nie oznacza to zawsze, że występuje tu tak zwana kwalifikowana zawichość. Sprawy zaś precedensowe należą już w zupełności do wyjątków. Trzeba więc prognozować, że wprowadzenie tak rygorystycznych przesłanek dla oznaczenia składu kolegiálnego sprawi, że w sądach drugiej instancji nie będą już w praktyce się zdarzać składy kolegialne.

11. SKUTKI NARUSZENIA PRZEPISÓW DOTYCZĄCYCH SKŁADU

Z uwagi na fakt, że przepisy dotyczące zarówno przydziału spraw, właściwości sądu, jak i składu mają gwarancyjne znaczenie, ustawodawca bardzo rygorystycznie uregulował skutki naruszenia przepisów dotyczących składu. Skutkiem naruszenia przepisów dotyczących składu orzekającego jest nieważność postępowania, która zachodzi w każdym przypadku, gdy skład sądu orzekającego był sprzeczny z przepisami prawa⁵². Rozpoznanie sprawy przez sąd pierwszej instancji w składzie jednego sędziego i dwóch ławników, jeżeli przesłankę rozstrzygnięcia stanowi

⁵² Zob. uchw. SN z 18.12.1968 r., III CZP 119/68, OSNPG 1969, nr 4, poz. 23 i post. SN z 9.06.2009 r., II PZP 5/09, Legalis.

stwierdzenie, że strony łączyła umowa cywilnoprawna, prowadzi do nieważności postępowania⁵³.

W doktrynie wskazuje się, że znaczenie składu orzekającego sądu dla prawidłowości całego postępowania ma na celu nie tylko uniknięcie dowolności. Zapewnia rozpoznanie jej wszystkich spraw cywilnych przez sądy w takich składach, jakie dla danego rodzaju spraw przewidziane są przez obowiązujące przepisy prawne⁵⁴.

W orzecznictwie wywodzi się, że nie ma składu lepszego czy gorszego, jest tylko skład zgodny lub sprzeczny z przepisami prawa⁵⁵. Niewątpliwie taka rygorystyczna wykładnia tych przepisów ma również znaczenie gwarancyjne, gdyż nie pozwala na sankcjonowanie jakichkolwiek manipulacji składem. Z chwilą wprowadzenia składów jednoosobowych na pewno proces orzekania ulegnie znaczącemu uproszczeniu i nie będzie zachodziła potrzeba niekiedy rozstrzygania skomplikowanych sporów co do składu sądu. Niemniej w tej sytuacji szczególnego znaczenia nabiera instytucja zarządzenia prezesa dotycząca wyznaczenia składu. Dlatego nie ulega wątpliwości, że choćby kwestia związana z możliwością uchylecia zarządzenia przez prezesa sądu wymaga skonfrontowania z zasadą niezawisłości sędziowskiej. To zaś prowadzi do wniosku, że prezes sądu nie może ingerować w toczącą się sprawę, i tym bardziej nie powinien zmieniać zarządzenia dotyczącego składu sądu. Należy opowiedzieć się przeciwko takiej wykładni, albowiem sędziowie zgodnie z art. 178 ust. 1 Konstytucji są w sprawowaniu swojego urzędu niezawisli i podlegają tylko Konstytucji i ustawom.

12. WNIOSKI

Skład sądu w postępowaniu cywilnym ma fundamentalne znaczenie procesowe oraz ustrojowe. Prawo do rozpatrzenia sprawy przed właściwym i niezwisłym sądem jest gwarancją rzetelnego procesu. Wieloletnią tradycją w sądach drugiej instancji było dotychczas kolegialne orzekanie.

Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego wprowadzoną Ustawą z dnia 28 maja 2021 r. zmienia te zasady, określając skład sądu jako jednoosobowy nie tylko w sądzie pierwszej, ale i drugiej instancji. Nowe rozwiązania budzą liczne kontrowersje i można postawić tezę, że w wielu aspektach ingerują w niezawisłość sędziowską. Odwracając zasadę składów kolegialnych na rzecz jednoosobowych, po pierwsze, nie zapewniono wystarczających gwarancji kontynuacji tak zwanych starych spraw w już ukształtowanym kolegialnym składzie, co narusza zasadę niezmienności składów sądu. Po drugie, powierzając prezesowi sądu decydowanie o składzie sądu, nie zapewniono wystarczających gwarancji poszanowania niezawisłości sędziowskiej. Sprzeciw budzi decydowanie przez prezesa

⁵³ Wyrok SN z 25.11.2004 r., I PK 42/04, OSNAPiUS 2005, nr 14, poz. 209.

⁵⁴ T. Żyżnowski, *Kodeks postępowania...*, op. cit., s. 274; T. Zembruski, *Nieważność postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa 2017, s. 232 i n.

⁵⁵ Uzasadnienie orzeczenia SN z 28.03.1957 r., I CR 605/56, Np. 1958, nr 5, s. 115, uchw. SN z 18.12.1968 r., III CZP 119/68, OSNPG 1969, nr 4, poz. 23.

sądu o tym, czy zachodzi potrzeba wyznaczenia składu z uwagi na szczególną zawikłość lub precedensowy charakter sprawy. Nie jest rzeczą prezesa ocenianie charakteru sprawy, którą rozstrzyga przecież sędzia. Kwalifikowane przesłanki zaś do ustanowienia składu kolegiального sprawiają, że przedmiotowa regulacja będzie niezwykle rzadko stosowana i może ingerować w delikatną materię objętą niezawisłością sędziowską.

Nie sposób też zaaprobować poglądu o dopuszczalności uchylenia zarządzenia przez prezesa sądu, albowiem taka regulacja wymaga skonfrontowania z zasadą niezawisłości sędziowskiej. Jest więc oczywiste, że prezes sądu nie może ingerować w toczącą się sprawę i zmieniać zarządzeń dotyczących składu sądu. Tym bardziej że przepisy dotyczące składu mają doniosłe znaczenie procesowe, a skutkiem ich naruszenia może być nawet nieważność postępowania. Nade wszystko takie rozwiązanie godzi w gwarancje konstytucyjne prawa do ustawowego sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji).

De lege ferenda należy postulować zmianę art. 15 z z s¹ ust. 1 pkt Ustawy z 2 marca 2020 r., aby zasadą w postępowaniu odwoławczym było rozstrzygnięcie spraw w składzie kolegialnym. Skład kolegialny może przekazać sprawę sędziemu do rozpoznania jednoosobowo, gdy taka sprawa była już jednoosobowo rozpoznawana w pierwszej instancji oraz gdy w sprawie nie ma ani prawnych ani faktycznych problemów oraz gdy nie ma ona istotnego znaczenia. Warunki powinna określać ustawa, byłoby to więc dopuszczalne, gdyby sprawa nie była skomplikowana pod względem faktycznym i prawnym oraz nie miała istotnego znaczenia. W ten sposób przywrócona byłaby istotna wartość, jaką jest bez wątpienia skład kolegialny przed sądem drugiej instancji.

BIBLIOGRAFIA:

- Artymiak G., *Pojęcie, zakres, definicja zasady kolegialności w znaczeniu opisowym*, w: P. Wiliński (red.), *Zasady procesu karnego. System Prawa Karnego Procesowego*, t. III, cz. 2, Warszawa 2014.
- Cieślak S., *Założenia aksjologiczne postępowania cywilnego – propozycja sformułowania kryteriów aksjologicznej oceny regulacji procesowej*, w: *Założenia aksjologiczne nowelizacji KPC z 4 lipca 2019 r.*, Jurysprudencja nr 14, red. S. Cieślak, Łódź 2021.
- Defecińska K., *Skład sądu w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym*, „Przegląd Sądowy” 1993, nr 6.
- Harla A., *Charakter precedensowy sprawy cywilnej w rozumieniu k.p.c. – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, „Przegląd Sądowy” 2001, nr 4.
- Jędrzejewska M., Gudowski J., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2012.
- Jodłowski J., Resich Z., Lapiere J., Misiuk-Jodłowska T., Weitz K., *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2009.
- Koniuszewski S., *Przewodniczący wydziału a przewodniczący rozprawy*, „Głos Sądownictwa” 1937, nr 7–8.
- Łazarska A., w: *Kodeks postępowania cywilnego, t. I Komentarz*, red. T. Szanciło, Warszawa 2019.
- Łazarska A., *Niezawisłość sędziowska i jej gwarancje w procesie cywilnym*, Warszawa 2018.
- Łazarska A., *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012.

- Łazarska A., *System losowego przydziału spraw w praktyce sądowej*, Lex 2019.
- Markiewicz K., *Wpływ regulacji „covidowych” na zasadę niezmienności (stabilności) oraz kolegialność składów sądów odwoławczych*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1.
- May J., *Skład sądu w postępowaniu cywilnym, postępowaniu cywilnym*, w: K. Lubiński (red.), *Studia z prawa publicznego*, Toruń 2001.
- Olaś A., *Kolegialność a jednoosobowość – skład sądu I instancji w procesie cywilnym: doświadczenia i perspektywy*, „Polski Proces Cywilny” 2020, nr 3.
- Piotrowski R., *Sędziowie a władza wykonawcza*, „Studia Iuridica” 2008, r. XLVIII.
- Piotrowski R., *Status ustrojowy sędziego a zakres i charakter zarządzeń nadzorczych*, w: *Pozycja ustrojowa sędziego*, red. R. Piotrowski, Warszawa 2015.
- Piotrowski R. (red.), *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2021.
- Pytlewska M., *System Losowego Przydziału Spraw jako gwarancja bezstronnego prawa do sądu w kontekście Unii Europejskiej*, „Prawo w Działaniu” 2019, nr 40.
- Rosenberg L., Schwab K.H., Gottwald P., *Zivilprozessrecht*, München 2010.
- Rygiel P., *Losowy przydział spraw cywilnych w sądzie drugiej instancji*, „Przegląd Sądowy” 2019, nr 2.
- Sanetra W., *Sąd właściwy w rozumieniu Konstytucji RP*, „Przegląd Sądowy” 2011, nr 9.
- Waligórski M., *Polskie prawo procesowe cywilne*, Warszawa 1947.
- Waśkowski E., *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1932.
- Waśkowski E., *Zasady procesu cywilnego*, „Rocznik Prawniczy Wileński” 1930.
- Wengerek E., *Zasada kolegialności w postępowaniu cywilnym*, „Państwo i Prawo” 1959, nr 3.
- Zembrzuski T., *Nieważność postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa 2017.
- Zembrzuski T., *Przeciwdziałanie i zwalczanie epidemii COVID-19 w postępowaniu cywilnym, czyli pożegnanie z kolegialnością orzekania*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1.
- Żyżnowski T., *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz t. I, art. 1–366*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021.

SKŁAD SĄDU DRUGIEJ INSTANCJI W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

Streszczenie

Celem artykułu jest omówienie skutków nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego, wprowadzonych Ustawą z dnia 28 maja 2021 r. w zakresie zmiany składu sądu w postępowaniu apelacyjnym. Nowe rozwiązania budzą liczne kontrowersje i w wielu aspektach ingerują w niezawisłość sędziowską. Po pierwsze, odwracając zasadę składów kolegialnych na rzecz jednoosobowych, nie zapewniono wystarczających gwarancji kontynuacji tak zwanych starych spraw w niezmienionym składzie, co może naruszać zasadę niezmienności składów. Po drugie, powierzając wyłącznie czynnikowi administracyjnemu prezesowi sądu decydowanie o składzie sądu, nie zapewniono wystarczających gwarancji poszanowania niezawisłości sędziowskiej. Sprzeciw budzi decydowanie przez prezesa sądu o tym, czy zachodzi potrzeba wyznaczenia składu z uwagi na szczególną zawilgość lub precedensowy charakter sprawy. Nie jest rzeczą prezesa ocenianie charakteru sprawy, którą rozstrzyga sędzia. Kwalifikowane przesłanki zaś do ustanowienia składu kolegialnego sprawiają, że przedmiotowa regulacja będzie niezwykle rzadko stosowana.

Słowa kluczowe: skład sądu, skład jednoosobowy, skład kolegialny, niezawisłość sędziowska, zarządzenie prezesa, niezmienność składu, nieważność postępowania

SECOND INSTANCE COURT'S BENCH COMPOSITION IN CIVIL PROCEEDINGS

Summary

The aim of the article is to discuss the effects of the amendment to the Code of Civil Procedure introduced by the Act of May 28, 2021. in the scope of changing the bench composition of the court in appeal proceedings.

The new solutions are controversial and in some respects interfere with the independence of judges. By reversing the principle of collegial composition in favor of one-person composition, there were insufficient guarantees for the continuation of the so-called unchanged composition of old cases, which may violate the principle of unchanged composition. Second, by entrusting only the administrative factor to the president of the court, deciding on the composition of the court did not provide sufficient guarantees for the respect of judicial independence.

Keywords: bench composition, one-person composition, collective composition, judicial independence, order of the president, invalidity of the composition, validity of the proceedings

Cytuj jako: Łazarska A., *Skład sądu drugiej instancji w postępowaniu cywilnym*, „Ius Novum” 2022 (16) nr 2, s. 130–151. DOI: 10.26399/iusnovum.v16.2.2022.17/a.lazarska

Cite as: Łazarska A. (2022) ‘Second instance court’s bench composition in civil proceedings’, *Ius Novum* (Vol. 16) 2, 130–151. DOI: 10.26399/iusnovum.v16.2.2022.17/a.lazarska